

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet u Sarajevu
Odsjek za pedagogiju

**OBRAZOVANJE ODRASLIH I NEZAPOSLENOST
MUŠKARACA IZNAD 50 GODINA ŽIVOTNE STAROSTI**

(Završni diplomski rad)

Mentorica: prof. dr. Mirjana Mavrak

Studentica: Merima Rahmanović

Sarajevo, 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. DEFINIRANJE KLJUČNIH POJMOVA	6
3. TEORIJSKI OKVIR RADA	8
3.1. Obrazovanje odraslih	8
3.2. Osnovne odlike nezaposlenosti	11
3.3. Nezaposlenost i nezaposleni u zakonima Bosne i Hercegovine i u dokumentima međunarodnih organizacija.....	12
3.4. Vrste nezaposlenosti	13
3.5. Zahtjevi svijeta rada i mogućnosti osoba 50 + da na zahtjeve odgovaraju	16
3.6. Uzroci i posljedice nezaposlenosti	17
3.7. Aktivne mjere tržišta rada.....	21
4. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	24
4.1. Predmet istraživanja	24
4.2. Cilj istraživanja.....	25
4.3. Zadaci istraživanja	25
4.4. Istraživačka pitanja	26
4.5. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	26
4.6. Postupci obrade podataka	27
4.7. Uzorak istraživanja	28
5. ANALIZA I INTERPRETACIJA DOBIJENIH PODATAKA	29
5.1. Demografske karakteristike nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina	29
5.2. Obrazovne potrebe nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina	31
5.3. Obrazovni programi i strategije koje se sprovode s ciljem ublažavanja problema nezaposlenosti muškaraca iznad 50 godina starosti	39
5.3.1. Procjene doprinosa obrazovnih aktivnosti zapošljivosti, zapošljavanju i spremnost da se u njih uključe	41

5.3.2. Procjene doprinosa obrazovnih sadržaja zapošljivosti, zapošljavanju i spremnosti da se sadržaji usvajaju	43
5.4. Kvalitet života nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset i više godina.....	45
5.4. 1. Procjene pojedinačnih zadovoljstava u životu nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset i više godina.....	46
6. ZAKLJUČAK I PRIJEDLOG MJERA ZA UBLAŽAVANJE PROBLEMA NEZAPOSLENOSTI STARIJIH MUŠKARACA	51
7. LITERATURA:.....	55
8. PRILOZI.....	57
8.1. PRILOG 1: Zavod za zapošljavanje Kantona Sarajevo (poslustrukturirani intervju s ciljem ispitivanja potreba tržišta rada, i obrazovnih programa)	57
8.2. PRILOG 2. Pismena dozvola Aleksandre Pejatović i Violete Orlović Lovren za korištenje instrumentarija istraživanja u formi prepiske e-maila	60
8.3. PRILOG 3. Anketni upitnik za nezaposlene muškarce iznad pedeset godina.....	61

1. UVOD

Globalne društvene promjene dovele su do finansijske krize u mnogim nestabilnim regionima i zemljama, a neke od posljedica bile su recesija, veliki talas nezaposlenosti, pad kvalitete života, drastični budžetski rezovi u mnogim državama koji su prije svega pogodili obrazovanje. To se najviše odrazilo na ne/zaposlenost osoba iznad 50 godina starosti. Nezaposlenost se označava kao biti bez posla ili situacija gdje je osoba voljna da radi ali nema posao.

U Bosni i Hercegovini već duže vremena nije lako naći prvi posao, nije lako zadržati posao i nije lako kao nezaposlen ponovo doći do novog posla. Razmišljajući o ovom problemu koji je u velikoj mjeri prisutan među mladima i osobama srednjih godina, zapitala sam se šta se događa sa starijim osobama koje su nezaposlene. Rijetko sam čitala na internetu ili slušala u medijima o ovom problemu. Upravo zbog toga sam se odlučila na istraživanje problema iz ove oblasti, tačnije usmjerenog na nezaposlenost starijih osoba, preciznije muškaraca koji imaju pedeset i više godina. Zapitala sam se da li postoje obrazovni programi koji su namijenjeni ovoj kategoriji, radi obogaćivanja njihovih znanja i vještina koje su danas potrebne da bi osoba ispunjavala uvjete svijeta rada. Željela sam saznati kakav je kvalitet života nezaposlenih muškaraca te kako oni doživljavaju svoj problem nezaposlenosti.

Starije osobe kada jednom postanu nezaposleni, ta skupina često prelazi u dugotrajnu nezaposlenost, s vrlo malim šansama za ponovno zapošljavanje. Razlozi zbog kojih osobe iznad 50 godina starosti teško pronalaze zaposlenje jeste zbog toga što je proizvođačka osnova zamijenjena novim djelatnostima, temeljenima na informatici, novim tehnologijama ili uslugama za koje su potrebna nova znanja i vještine. Općenito se može reći da se globalno restrukturiranje najviše odrazilo na starije radnike, te su posebno stradali muškarci dobi iznad 50 godina životne starosti. Zbog promjena u industrijalizaciji, gdje su u pogonima većinom radili muškarci, postali su radni višak. Radnici su sistematično i permanentno isključivani iz radnog procesa. Posljedica toga jeste drastično smanjivanje aktivnosti muškaraca iznad 50 godina životne starosti. Neki od njih su prijevremeno penzionisani, dok oni koji to nisu uspjeli ostvari postali su teretom društva. Jedan od razloga zašto su muškarci na meti težeg tržišnog prilagođavanje jeste da se tržište rada znatno feminiziralo sa drastičnim porastom zaposlenosti ženske populacije, pogotovo u sektoru usluga i djelatnostima što se temelje na informatici i novim tehnologijama i u kojima je part-time zaposlenost vrlo učestala.

Kompetencije, znanja i vještine kod starije populacije su zastarjele, uslijed velikih društvenih promjena, tj. ne odgovaraju današnjim potrebama tržišta rada. Savremeni svijet rada nije onaj za kojeg su se osobe iznad 50 godina društvene starosti pripremale, niti je onaj u kojem su započeli svoje karijere. Posebni problem jesu tehnološke promjene i ubrzani tehnološki napredak, odnosno znanja osoba iznad 50 godina životne dobi koja su stekli u mladosti su neadekvatna za obavljanje funkcije rada. Da bi se osobe iznad 50 godina životne starosti aktivno uključile u svijet zaposlenih, potrebno je investirati u njihovo stjecanje znanja, vještina i kompetencija potrebnih za uspješno prilagođavanje današnjim zahtjevima tržišta rada. Potrebni su posebni obrazovni programi koji će biti prilagođeni potrebama ove populacije, s ciljem njihovog uspješnog povratka na tržište rada. Obrazovanje odraslih ima veliku i značajnu ulogu u ovom procesu. Obrazovanje odraslih je organizirana djelatnost kojom se želi postići razvoj pojedinaca, tj. usvajanje novih znanja, vještina i navika. Zbog toga je potrebno prilagoditi oblike i metode rada odraslim polaznicima da bi poučavanje bilo što uspješnije. Upravo, obrazovanje odraslih nudi odraslim polaznicima usvajanje znanja, vještina i kompetencija koje će im pomoći da se prilagode sadašnjim zahtjevima koje im nameću ubrzane društvene promjene i izmijenjeni zahtjevi na poslovima. Obrazovanje odraslih ima važnu ulogu u borbi protiv nezaposlenosti koja je veliki problem u našem društvu, te bi se kroz različite vidove obrazovanja i učenja (formalne, neformalne, informalne) koje je dostupno svima bez obzira na dob, pokušalo smanjiti ovaj problem i omogućiti pojedincima kvalitetniji život i konkurentnost na tržištu rada.

Današnje društvo je okarakterisano kao društvo koje uči. U društvu koje uči postoje mogućnosti za sve pojedince da usavršavaju i nadopunjuju svoja znanja i sposobnosti obogaćujući svoja interesovanja i ličnost, kako bi što bolje funkcionisali u savremenom poslovnom svijetu. U prosjeku promatrano, osobe iznad pedest godina životne starosti su svoje formalno stručno obrazovanje završili prije 25 – 30 godina. Pripremani su za svijet rada koji se uveliko razlikuje od današnjeg. Obrazovanje odraslih im omogućuje da obogate svoja znanja i vještine, te da budu u skladu sa današnjim zahtjevima tržišta rada.

U nastavku rada ću detaljnije objasniti fenomen obrazovanja odraslih, njegove najvažnije komponente. Također, objasnit ću fenomen nezaposlenosti, vrste nezaposlenosti te posljedice koje nezaposlenost može izazvati kod pojedinaca. U radu će biti prikazani glavni rezultati koje smo dobili istraživanjem a koji mnogo govore o situaciji u kojoj se nalaze nezaposleni muškarci koji imaju pedest i više godina.

2. DEFINIRANJE KLJUČNIH POJMOVA

OBRAZOVANJE ODRASLIH - shvatamo kao naučno osmišljenu aktivnost usmjerenu na zadovoljavanje raznolikih obrazovnih potreba ljudi. U takvom poimanju obrazovanja odraslih, područja njegovog sadržaja postaju, pored funkcionalne pismenosti i osnovnog profesionalnog obrazovanja, društveno – ekonomsko obrazovanje, kulturno – estetsko obrazovanje i dr. Obrazovanje treba doprinositi razvoju, odnosno osposobljavanju pojedinaca za unapređenje kvalitete života (Kulić, Despotović 2001).

NEZAPOSLENOST – društvena pojava znatne neuključenosti ljudi u rad, i to onih koji žele da rade, koji su bili zaposleni pa su ostali bez zaposlenja, ili onih koji su se prijavljivali odgovarajućim institucijama za zapošljavanje radi zaposlenja (Bolčić, Mimica, Bogdanović prema Pejatović, Orlović Lovren 2014).

NEZAPOSLENI – obilježje onih osoba koje pripadaju radnoj snazi, koje su bez posla i prihoda po osnovu obavljanja posla, a koje su tražile zaposlenje na društveno predviđeni način (Bolčić i sur., prema Pejatović, Orlović Lovren 2014).

SOCIJALNA ISKLJUČENOST – proces kojim pojedinci i grupe bivaju istisnuti iz ekonomskog, političkog, kulturnog ili društvenog sistema preko kojih se integrišu u društvo. To je proces kidanja vaza između pojedinca i šire zajednice koji se može odvijati na jednoj ili više dimenzija: zapošljavanja, obrazovanja, učestvovanja u političkom životu, društvenim, kulturnim aktivnostima ili mrežama socijalne brige i podrške (Bejaković, 2009).

CJELOŽIVOTNO UČENJE - Stjecanje i osavremenjivanje svih vrsta sposobnosti, interesa, znanja i kvalifikacija od predškole do razdoblja nakon penzionisanja. Promicanje razvoja znanja i sposobnosti koje će omogućiti građanima prilagodbu »društvu znanja« i aktivnom sudjelovanju u svim sferama društvenog i ekonomskog života te na taj način utjecanje na vlastitu budućnost. Uvažavanje svih oblika učenja: formalno obrazovanje, neformalno i informalno (Maravić, 2003).

DRUŠTVO KOJE UČI - društvena zajednica koja potiče i pomaže svim svojim članovima u željstano uče; društvena podrška individualnim nastojanjima usmjerenima k cjeloživotnom učenju. Konceptija je nastala s razvojem svijesti o nemogućnosti zadovoljenja svih potreba za učenjem unutar obrazovnih sustava (Miljković, Sitarica 2016).

MJERE TRŽIŠTA RADA - služe kao sredstvo za smanjivanje problema nezaposlenosti, kao i za pospešivanje zapošljivosti i to grupa sa grupama sa otežanom mogućnošću zapošljavanja (Pejatović, Orlović Lovren 2014).

3. TEORIJSKI OKVIR RADA

3.1. Obrazovanje odraslih

Obrazovanje odraslih ima dugu historiju koja je započela u antičkoj Grčkoj da bi kasnije postala organizovana i sistematska aktivnost. Danas obrazovanje odraslih shvatamo kao naučno osmišljenu aktivnost usmjerenu na zadovoljavanje raznolikih obrazovnih potreba ljudi. U takvom poimanju obrazovanja odraslih, područja njegovog sadržaja postaju, pored funkcionalne pismenosti i osnovnog profesionalnog obrazovanja, društveno – ekonomsko obrazovanje, kulturno – estetsko obrazovanje i dr. (Kulić, Despotović 2001). Obrazovanje treba doprinositi razvoju, odnosno osposobljavanju pojedinaca za unapređenje kvalitete života.

Aktuelnost i značaj ideje o obrazovanju odraslih u današnjim uslovima najčešće se povezuje sa tri karakteristične promjene u svijetu u kojem odrasli žive i djeluje: promjene u demografskoj strukturi stanovništva, promjene u socijalnim odnosima i brzim i sveobuhvatnim izmjenama u prirodi i sadržaja ljudskog rada (Kulić, Despotović 2001). Ranije je obrazovanje odraslih imalo kompenzacijsku ulogu, kojom se nastojalo nadoknaditi propuste u prijašnjem obrazovanju i osposobljavanju ili se radilo o osposobljavanju na koje su bili primorani od strane promijenjenih radnih okolnosti. S obzirom na to da je savremeno društvo spoznalo potrebu kontinuiranog učenja i obrazovanja, neophodno je uspostaviti drugačije odnose između rada, obrazovanja i slobodnog vremena koje je industrijska civilizacija razdvojila (Kulić, Despotović 2001). Zbog brzih promjena koje se dešavaju na svim poljima današnjeg društva kao što su: političke, društvene, kulturne i dr. najbolji odgovor na njihovo razumijevanje i prilagođavanje jeste proces cjeloživotnog učenja i obrazovanja koje će pomoći pojedincu da razumijeva nove ideje, vrijednosti i praksu. Brze i česte promjene u svijetu zahtijevaju cjeloživotni razvoj osobnih, socijalnih i profesionalnih kompetencija pojedinaca pa su suvremena društva suočena s nužnim promjenama u području obrazovanja. Ono se mora mijenjati u skladu sa zahtjevima koji su pred društvom i pojedincima (obrazovanje za život i rad) u smislu vrijednosne orijentacije društva, sustava vrijednosti i realnih potreba tržišta rada. Obrazovanje odraslih nije izuzeto iz procesa koji se događaju oko nas (Grupa autora, 2012).

Obrazovanje odraslih ima svoje funkcije u savremenom društvu:

- *Kompenzacijska funkcija* -. Povezuje se sa potrebom eliminisanja nepismenosti, ali i svih drugih obrazovnih deficita nastalih u mladosti.
- *Stručna funkcija* – usmjerena je na to da odrasli steknu i usavrše svoja profesionalna i druga znanja potrebna na poslu ali i u životu.
- *Kulturna funkcija* – sagledava se kroz potrebu da se odraslima omogući razumijevanje prirode svijeta, kulturnog naslijeđa društva u kojem žive.
- *Politička funkcija* – ogleda se u tome da se odraslima osiguraju bolje osnove za učešće u javnom životu (Kulić, Despotović 2001).

Navedene funkcije obrazovanja odraslih imaju za cilj da pojedinac obogati svoje spoznaje, razumije promjene koje se dešavaju u okolini te da bude u mogućnosti da im se prilagodi i obogaćuje svoju ličnost na svim nivoima.

Obrazovanje odraslih u današnjem društvu, gledano kroz koncept cjeloživotnog učenja ima i načela kojih se treba pridržavati da bi rad sa odraslima bio što uspješniji, te kako bi se razumijevale i uvažavale njihove potrebe. Ta načela su:

1. *Motivacija* – odrasli su motivirani učiti ako postoji razlog, svrha ili cilj zbog kojeg sudjeluju u obrazovnom procesu.
2. *Kontrola* – odrasli imaju potrebu za kontrolom svoga života. Oni su samousmjereni i preuzimaju odgovornost za vlastito učenje.
3. *Iskustvo* – odrasli, svjesno ili podsvjesno, povezuju novo učenje s onime što već znaju, što su spoznali, bilo životnim iskustvom ili putem obrazovanja. Procjenjuju nove informacije/ ideje/znanja s obzirom na postojeće iskustvo.
4. *Različitost* – odrasli se međusobno razlikuju po životnom iskustvu i godinama. Ta različitost može oplemeniti procese obrazovanja upotrebom dijaloga i grupnih diskusija ili projekata s ciljem razmjene iskustava.
5. *Godine* – brzina i sposobnost učenja smanjuje se s godinama, ali dubina se razumijevanja/učenja povećava. Cjeloživotnim učenjem odrasli osiguravaju fl eksibilnost moždanih aktivnosti prema usvajanju novih informacija i znanja te veću sposobnost „upijanja“ istih.
6. *Cilj* – odrasli se obrazuju s ciljem i žele primijeniti naučeno što je moguće prije. Oni žele da im se informacije predstave organizirano i sistematizirano, s ključnim elementima koji su jasno vidljivi.

7. *Relevantnost (važnost)* – odrasli žele znati zašto nešto uče. Sadržaji poučavanja moraju biti relevantni potrebama onih koji sudjeluju u edukaciji i primjenjivi u profesionalnom ili privatnom životnom okruženju.

8. *Navike* – odrasli često imaju oblikovane navike, koje mogu biti u suprotnosti od onih koje se žele postići u procesu učenja. Tada se javlja otpor i smanjeni stupanj fleksibilnosti u prihvaćanju novih znanja te je potrebno uložiti više vremena i uvjerenja u ispravnost sadržaja koji se poučavaju/predstavljaju. U suprotnom, odrasli se mogu osjetiti ugroženima i napadnutima.

9. *Promjene* – dok neke odrasle promjena motivira, drugi joj se odupiru. Učenje obično zahtijeva promjenu stavova, uvjerenja, oblika ponašanja i načina djelovanja. Zato je važno objasniti svaku dvojbu ili nejasnoću koja se pojavi u procesu poučavanja.

10. *Poštovanje* – odrasli očekuju i zahtijevaju poštovanje, a ono im se iskazuje uvažavanjem njihovih ideja i mišljenja (Grupa autora, 2012).

Obrazovanje odraslih je organizirana djelatnost kojom se želi postići razvoj pojedinaca, tj. usvajanje novih znanja, vještina i navika. Zbog toga je potrebno prilagoditi oblike i metode rada odraslim polaznicima da bi poučavanje bilo što uspješnije.

Kontinuirane socijalno-političke i ekonomske promjene, ubrzan naučno-ekonomski razvoj, posebno ekspanzija modernih i postmodernih formi tehnologije koje se dešavaju u savremenom svijetu iznjedrile su pojam i fenomen „društvo koje uči“ (Kulić, Despotović 2001). Obrazovanje postaje neprekidan cjeloživotni proces, kojim se prate dostignuća u nauci i tehnologiji. Osnovni zadaci su: olakšavanje prihvatanja novih znanja i vještina, čvršće povezivanje obrazovanja i privrede i borba protiv isključenosti (Miljković, 2016). U društvu koje uči zastupljeno je kontinuirano usvajanje znanja, vještina i navika koje traje tokom cijelog života pojedinca i to s ciljem njegovog prilagođavanja savremenom svijetu i promjenama koje se u njemu neprekidno događaju. Kulić i Despotović (2001) u svojoj knjizi navode da su dominantne tri interpretacije pojma društva koje uči:

1. Obrazovno društvo posvećeno aktivnom građanstvu, demokratiji i jednakim mogućnostima.
2. Tržište učenja na kojem obrazovne institucije nude pojedincima usluge učenja što je osnovni vid podrške tržišnoj ekonomiji.

3. Mreže učenja u kojima su oni koji uče prihvatili pristup učenja kroz cijeli život koristeći sve raspoložive resurse za razvoj svojih interesa i svog identiteta.

Dakle, u društvu koje uči postoje mogućnosti za sve pojedince da usavršavaju i nadopunjuju svoja znanja i sposobnosti obogaćujući svoja interesovanja i ličnost, kako bi što bolje funkcionisali u savremenom poslovnom svijetu. Također, u Bijeloj knjizi o obrazovanju i obuci Evropske komisije kaže da je društvo koje uči ono u kojem se od svih pojedinaca zahtijeva da se kontinuirano obučavaju i uče da bi uzeli aktivno učešće u svijetu rada i u zajednici uopšte (Miljković, 2016). Posebno važno za društvo koje uči jeste to da je obrazovanje dostupno svima, svim članovima društva, te da predstavlja egzistencijalnu potrebu svakog pojedinca da bi uspješno razvijao svoje sposobnosti i mogućnosti za poslovni i socijalni napredak.

Današnje društvo je suočeno sa velikim problemima među kojima su i nezaposlenost ili strah od gubitka posla te se pomoću obrazovanja odraslih koje se nastavlja nakon formalnog obrazovanja nastoji pojedincima pomoći da budu u stanju da odgovore na zahtjeve koje savremeno tržište rada od njih zahtijeva. U uvjetima brzog razvoja novih tehnologija postojeća znanja brzo zastarijevaju te je potrebno njihovo stalno unapređivanje. Obrazovanje odraslih ima važnu ulogu u borbi protiv nezaposlenosti koja je veliki problem u našem društvu, te bi se kroz različite vidove obrazovanja i učenja (formalne, neformalne, informalne) koje je dostupno svima bez obzira na dob, pokušalo smanjiti ovaj problem i omogućiti pojedincima kvalitetniji život i konkurentnost na tržištu rada.

3.2. Osnovne odlike nezaposlenosti

Pojam nezaposlenosti može imati različita značenja ovisno o kontekstu u kojemu se koristi. Može opisivati pravno-administrativno stanje odnosno evidentiranost na listi zavoda za zapošljavanje ili pravo na novčanu naknadu za nezaposlene. Ujedno, može označavati stav odnosno spremnost na prihvaćanje posla pod određenim uvjetima. Može se odnositi i na socijalne teškoće unutar određenog privrednog sustava, kao i na neravnotežu ponude i potražnje rada na pojedinim dijelovima ili na cjelokupnom tržištu rada (Birska, 2002). Najčešće se preko pojma nezaposleni opisuje pojam nezaposlenosti. Prema Pejatović, Lovrović Orlen (2014) nezaposlenost se određuje kao:

1. Osobina, obilježje pojedinca.
2. Stanje u kojem je određena osoba, ili status koji ima određena osoba.
3. Kada se određuje uz pomoć nezaposlenih – kategorija osoba sa određenim karakteristikama, uz navođenje seta karakteristika.
4. Stanje u društvu, na tržištu rada.
5. Društvena pojava.

Nezaposlenost kao pojava može se definirati kao društvena pojava znatne neuključenosti ljudi u rad, i to onih koji žele da rade, koji su bili zaposleni pa su ostali bez zaposlenja, ili onih koji su se prijavljivali odgovarajućim institucijama za zapošljavanje radi zaposlenja (Bolčić, Mimica, Bogdanović, prema Pejatović, Orlović Lovren (2014). Također, nezaposlenost u ekonomskim terminima se pojavljuje ako postoje kvalifikovani radnici koji su voljni raditi , ali ne mogu naći posao (Pejatović, Orlović Lovren, 2014).

Nezaposlenost kao odlika pojedinca ili grupe ljudi može se definirati kao osobina radnika koji zbog uvjeta nezavisnih od njegove volje ne može da se bavi onom vrstom društvene aktivnosti, za koju je osposobljen, a ni kojom drugom tako da pada na teret društva (Pejatović, Orlović Lovren 2014., prema Mandić, 1997). Najjednostavnije možemo reći da se nezaposlenost kao odlika pojedinca ogleda u nemogućnosti radno sposobnog pojedinca da pronađe zaposlenje za koje će dobijati nadoknadu, kako bi omogućio sebi egzistenciju. Nezaposleni pripadaju radno aktivnom stanovništvu, stariji su od 16 godina i radno su sposobni (Pejatović, Orlović Lovren, 2014). Nezaposlenost može da bude trenutna ali može biti i trajnije stanje.

3.3. Nezaposlenost i nezaposleni u zakonima Bosine i Hercegovine i u dokumentima međunarodnih organizacija

Nezaposlenom osobom smatra se osoba spremna za rad, koja nije u radnom odnosu, a koja:

1. Nema registrovano privredno društvo ili drugo pravno lice, odnosno ne ostvaruje dividendu po osnovu udjela u privrednom društvu ili drugom pravnom licu,

2. Nema registrovan obrt,
3. Se ne bavi poljoprivrednom djelatnošću,
4. Nije uživatelj penzije prema propisima o penzijskom i invalidnskom osiguranju,
5. Nije redovan učenik ili student,
6. Ostvaruje prihod po bilo kom osnovu,
7. Aktivno traži posao (Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, Član 1.).

Analizirajući navedene kategorije u zakonu o zapošljavanju nije definirana životna dob niti spol pojedinaca, već spremnost da radi u slučaju kada bi joj se ponudio posao. Da bi osoba imala status nezaposlenog lica, potrebno je da nije redovan učenik ili student te da nije uživatelj penzije ili invalidskog osiguranja.

Prema Međunarodnoj klasifikaciji položaja u zaposlenju u kategoriju nezaposlenih uključuju se sve osobe određenih godina, koje su tokom referentnog perioda bile bez posla, ili su bile trenutno dostupne za posao, ili su tražile posao. Kao primjeri aktivnosti koje se mogu preduzimati u svrhu traženja posla navode se: registriranje na državnoj ili privatnoj berzi zapošljavanja, direktno prijavljivanje poslodavcu, provjeravanje sajtova koji sadrže informacije o poslovima, kao i praćenje informacija o ponudi poslova na oglasnim prostorima koji pripadaju preduzećima, davanje novinskih oglasa, ili odgovaranje na takve oglase, traženje pomoći od prijatelja ili rođaka, iskazivanje potrebe za zemljištem, poslovnim prostorom ili opremom radi osnivanja sopstvenog preduzeća, planiranje finansijskih sredstava, prijavljivanje za dobijanje različitih dozvola i licenci (International Classification by Status in Employment, 2013, prema Pejatović, Orlović Lovren, 2014).

3.4. Vrste nezaposlenosti

Jedna od dvije vrste nezaposlenosti o kojima se najčešće piše je takozvana *frikciona nezaposlenost*. Do nje dolazi usljed stalnog kretanja ljudi između zaposlenja i ulaska i izlaska iz kontigenta radne snage (Pejatovic, Orlović Lovren, 2014). Frikciona nezaposlenost odnosi se na pojavu da pojedni radnici ne mogu odmah naći posao koji žele i koji mogu da

obavljaju. Potrebno je vrijeme da bi se uskladile ponuda i potražnja. Ovu nezaposlenost uzrokuje konstantno kretanje ljudi između poslova, karijera i lokacija na kojima posao može da se obavlja.

Prema Pejatović i Orlović Lovren (2014), do tranzicije koja nije direktna, u smislu da osoba uslijed nje mijenja, makar i na kratko, radni odnos, odnosno prelazi u nezaposlenost, dolazi:

1. Prilikom završetka određenog nivoa formalnog obrazovanja, stupanja na tržište rada i otpočinjanja traženja posla, prilikom čega je osoba, dok da ne nađe, određeni period nezaposlena.
2. Kada ljudi mijenjaju poslove, odnosno, prelaze između poslova, bilo zbog toga što su bili tehnološki višak ili da su iz bilo kojeg drugog razloga, ne svojom voljom, ostali bez posla, ili su samoinicijativno napustili prethodni posao i traže novo zaposlenje, te dok ga ne nađu bivaju nezaposleni.
3. Kada osobe prije odaberu da ostanu nezaposlene nego da se zaposle na prvom poslu koju naide.
4. Kada inače radno sposobna osoba, nakon duže bolesti počne aktivno da traži posao
5. Zbog „kretanja“ osoba kroz različite životne cikluse, kada iz različitih razloga traže drugi posao.

Frikciona nezaposlenost obično ne bi trebala da traje duži vremenski period, s obzirom da pojedinci koji se nalaze u ovom stanju aktivno tragaju za novim zaposlenjem.

Pored frikционе nezaposlenosti, često se spominje i *strukturna nezaposlenost*. Ona nastaje uslijed rasokraka između ponude i potražnje za radnicima (Pejatović, Orlović Lovren 2014). *Strukturna nezaposlenost* je ona koja nastaje uslijed nesklada između ponude i potražnje rada, a taj se nesklad može javiti zato što je potražnja za pojedinom vrstom rada premala u odnosu na postojeću ponudu, što je uglavnom posljedica promjene ekonomske strukture, tržišne potražnje i tehnološke proizvodnje. Ima oblik dugotrajnijeg stanja, što može dovesti do negativnih posljedica i na pojedinca i na društvo. Strukturna nezaposlenost od radnika koji su izgubili posao često zahtjeva prekvalifikaciju i stjecanje novih znanja i vještina. Do ove pojave često može dovesti i struktura obrazovnog sistema kojim se proizvode kadrovi koji nisu traženi na tržištu rada. Također, pored navedenih postoji i *dugoročna vrsta nezaposlenosti*, koja se odnosi na traganje za poslom koje traje godinu dana i više (Pejatović, Orlović Lovren,

2014). Dugoročna nezaposlenost može predstavljati problem za pojedince prilikom traganja za poslom, jer što više vremena se čeka na posao, njihove kompetencije i znanja zastarijevaju, odnosno gube vještine koje se zahtijevaju na tržištu rada.

Prema Pejatović, Orlović Lovren (2014) slična dugoročnoj nezaposlenosti je i *stagnantna nezaposlenost*, koja obuhvata one pojedince koji dugo očekuju posao, ali nikad ne uspijevaju da ga dobiju. Postoji i *prikrivena nezaposlenost*. Riječ je o tome da se nezaposlenost određenog broja potencijalnih radnika ne ogleda u zvaničnim statistikama zbog načina na koji su prikupljani statistički podaci.

Do *tehnološke nezaposlenosti* dolazi onda kada tehnološke promjene uzrokuju gubitak posla određenog broja zaposlenih. Tehnološka nezaposlenost može se promatrati kao dio strukturalne nezaposlenosti, s obrazloženjem da tehnološki razvoj predstavlja važan pokretač strukturalnih promjena. Različit razvoj produktivnosti ili različite promjene u potražnji koje su posljedica inovacije proizvoda izazivaju promjene u mogućnostima zapošljavanja u različitim sektorima i potrebu prilagodbe novim uvjetima. Ako prilagodbu nije moguće odmah i u potpunosti ostvariti, nastaje tehnološki uzrokovana strukturalna nezaposlenost (Jakovljević, 2002). Tehnološka nezaposlenost se danas često javlja zbog ubrzanog razvoja tehnologije. Primjer može biti razvoj novih mašina koje obavljaju poslove umjesto radnika, ili je potreban manji broj radnika da upravlja njima. Još jedna od vrsta nezaposlenosti je i *ciklična nezaposlenost*. Uzrok ove vrste nezaposlenosti leži u smanjenju potražnje za većinom robe i usluga, zbog čega se smanjuje proizvodnja, a time i potreba za radnicima (Pejatović, Orlović Lovren 2014).

Dobrovoljna nezaposlenost je još jedna vrsta nezaposlenosti, koja se ogleda u tome da radnici ne pristaju raditi po trenutnim tržišnim platama, dok je prisilna nezaposlenost vrsta nezaposlenosti u kojoj pojedinci žele da rade bez obzira na visinu plata ali ne mogu naći posao.

Na osnovu navedenih vrsta nezaposlenosti možemo uvidjeti da postoji veliki broj uzroka zbog kojih pojedinac može imati status nezaposlenog lica. Posljedice do kojih dovodi nemogućnost pronalaska odgovarajućeg posla zasigurno se odražavaju kako na pojedinca tako i na cijelo društvo.

3.5. Zahtjevi svijeta rada i mogućnosti osoba 50 + da na zahtjeve odgovaraju

U Bosni i Hercegovini već duže vrijeme nije lako naći posao, i kada ga pronađemo nije ga lako zadržati kao i nakon nezaposlenosti ponovo pronaći posao. Posebno teško je osobama od pedeset i više godina zbog preorijentacije od poslova koje su ranije obavljali, koji su bili trajni, ka poslovima koji su i kada ih pronađu, privremeni i povremeni. Osobe starije od pedeset godina teško pronalaze posao zbog toga što često nemaju vještine i znanja tražena na tržištu rada ali i zbog nedostatka „soft“ vještina, kao što su informatičke vještine ili poznavanje jezika, potrebnih u modernoj ekonomiji (Kerovec, 2001). Globalno restrukturiranje privrede osamdesetih i devedesetih godina najviše se odrazilo na starije radnike, te posebno na mušku populaciju. Došlo je do smanjenja radne snage, što je rezultiralo da su stariji radnici sistematično i permanentno isključivani iz radne snage (Kerovac, 2001). Budući da su u tradicionalnim industrijama uglavnom radili muškarci, upravo su oni postali višak. Posljedica toga bila je drastično smanjivanje stope aktivnosti muškaraca u dobi od 55 do 64 godine. Ovakav trend brzoga izlaska iz radne snage ima mnogostruko nepoželjne posljedice, među kojima su:

- a) rani odlazak iz radne snage starijih radnika oslobađa socijalne partnere, a posebno poslodavce, od pozitivnog pristupa u upravljanju vezano za starenje radne snage, te od potrebe da mijenjaju vještine i znanja radnika u skladu s novim zahtjevima;
- b) široko rasprostranjeno rano umirovljenje može pojačati stereotip o starijim radnicima kao manje produktivnima i suvišnima;
- d) ranijim isključenjem starijih osoba iz radne snage stvara se opasnost od njihove socijalne isključenosti u ranijoj dobi;
- e) postoji opasnost da se stupanj siromaštva u starijoj populaciji povisi (Kerovec, 2001).

U prosjeku promatrano, osobe iznad pedeset godina životne starosti su svoje formalno stručno obrazovanje završili prije 25 – 30 godina. Pripremani su za svijet rada koji je uveliko razlikuje od današnjeg. Prema Pejatović i Orlović Lovren (2014) neke od najznačajnijih promjena su: efekti globalizacije se tada još nisu u nekoj značajnijoj mjeri iskristalisali, te time ni dolazili do izražaja kao što su informaciono-komunikacione tehnologije, za mnogim

zanimanjima za koja je tada učenike pripremao obrazovni sistem danas više ne postoji potreba (kao što je slučaj sa: ložačem parnih kotlova, pomoćnim daktilografom, nastavnikom domaćinstva, profesorom marksizma, profesorom opštenarodne odbrane..), dok se pojavio niz novih zanimanja (poput: tehničara mehatronike, brokera, menadžera, velnes savjetnika, tehničara za kompjutersko upravljanje...), zaposlenje je ranije bilo uglavnom na neodređeno vrijeme i ono se moglo zadržati tokom cijelog radnog staža, odnosno do odlaska u penziju, radno angažovanje danas odlikuje prije svega fleksibilnost i neohodnost da se tokom radnog vijeka obavlja paralelno više poslova, pa i zanimanja. Na osnovu navedenog možemo uvidjeti da su osobe iznad pedeset godina prinuđene funkcionisati u svijetu rada za kakav nisu pripremane, što od njih iziskuje mnogo prilagođavanja ukoliko žele da ostanu u svijetu rada. Muškarci iznad pedeset godina životne starosti dodatno su pogođeni promjenama koje se danas događaju jer su obavljali poslove za kojima se danas izgubila potražnja, a nisu dobili alternativu kao što je smanjeno radno vrijeme koje je sve prisutnije prilikom zapošljavanje žena. Posebno muškarci iznad pedeset godina a koji nemaju visoko obrazovanje, smatrani su viškom radne snage sa zastarjelim znanjima. U današnjem društvu za starije radnike se smatra da su nespremni na promjene, da postižu slabije rezultate, da su nefleksibilni, tvrdoglavi, zaboravni, zahtjevniji su u pogledu uslova rada. Navedene predrasude i stereotipi daju poslodavcima „lakše objašnjenje“ za otpuštanje ili neprimanje na posao (Mihajlović, Mihajlović 2011). Prisutna je starosna diskriminacija tj. zbog navršenih godina pojedinac može biti okarakteriziran kao nesposoban da odgovori na zahtjeve rada, manje produktivan, nefleksibilan te zbog toga može da izgubi posao ili ne bude primljen na posao.

3.6. Uzroci i posljedice nezaposlenosti

U cijelom svijetu nezaposlenost predstavlja veliki problem sa kojim se suočavaju kako mlade osobe tako i stariji pojedinci. Broj radnih mjesta drastično se smanjio u svim zemljama, a najteži gubici su zastupljeni u industriji. Krajem prošlog vijeka evidentirane su i radno ranjive grupe koje su više od ostalih izložene nezaposlenosti a to su osobe sa umanjenom radnom sposobnošću, nacionalne manjine, radnici sa zastarjelim znanjima i vještinama. Nezaposlenost se ogleda kao složen fenomen do kojeg mogu dovesti socijalni, ekonomski i individualni činioci.

Porast nezaposlenosti povezan je sa ekonomskim promjenama u društvu kako na svjetskom tako i na domaćem planu.

Prema Pejatović, Orlović Lovren (2014) među najznačajnijim ekonomskim promjenama može se navesti promjena sa socijalističkog režima društvene svojine ka ubrzanom prelasku na privatnu svojinu. Ovaj proces na povećavanje nezaposlenosti se ogleda kroz pooštavanje zahtjeva i očekivanja radnika. Od starijih radnika se očekuje da novonastale zahtjeve rada neće moći ispuniti. Pojava koja je veoma česta jeste veliki broj „tehnološkog viška“, kojim su pogođeni najviše stariji radnici. Posebno muškarci koji imaju 50 i više godina su proglašavani „tehnološkim viškom“ zbog manje potražnje za radnicima u velikim industrijama. Kao što sam već navela, stariji muškarci koji nemaju visoko obrazovanje ostaju bez posla, a oni sa visokim obrazovanjem su premješteni na druga radna mjesta. Također, jedan od glavnih uzročnika nezaposlenosti koji je prisutan u cijelom svijetu, pa tako i u našoj državi jeste svjetska ekonomska kriza, koja je dovela do velikog otpuštanja radnika u mnogim firmama, te recesija, ogroman talas nezaposlenosti, pad kvalitete života (Popović, 2014).

Socijalni činioci koji dovode do nezaposlenosti starijih osoba jeste povećan udio starijih osoba u ukupnom stanovništvu. U zemljama u tranziciji nisu obezbjeđeni uslovi za zdravo i aktivno starenje, te je zbog toga veliki broj starijih osoba nezaposlen.

Doživljaj gubitka posla varira u zavisnosti od individualnih karakteristika. Također, sam način ostajanja bez posla, odredit će tip reakcije i težinu doživljaja kod pojedinaca (Pejatović, Orlović Lovren 2014). Nakon gubitka posla nezaposlene osobe nastoje uspostaviti neku vrstu ustaljenosti, vratiti pouzdanje u svoje sposobnosti i osobnu kontrolu nad životom. U ovom procesu pojedinac bira različite strategije. U mnoštvu raznovrsnih, izdvajaju se kategorije:

1. *Usmjerene na problem* (aktivno traženje posla, konkurisanje, prekvalifikacija, pokretanje socijalnih mreža i sl.)
2. *Usmjerene na emocije* (distanciranje, umanjivanje značenja posla, traženje socijalne podrške) (Pejatović, Orlović Lovren 2014).

Navedene kategorije pokazuju da pojedinci mogu reagirati na gubitak posla na različite načine. Naravno, način reagiranja zavisi od individualnih karakteristika osoba, koje će u skladu sa svojim znanjima i sposobnostima funkcionisati u novonastaloj situaciji.

Veoma je važno na koji način će pojedinac reagirati na pojavu nezaposlenosti kada se u njoj nađe. Stres koji se javlja u ovom procesu može ostaviti snažne posljedice na psihofizičko

stanje pojedinca, te je zbog toga potrebno da suočavanje sa ovim stanjem bude popraćeno podrškom od strane obitelji i okoline u traganju za novim zaposlenjem. Bitno je da pojedinac ne dođe u stanje obeshrabrenosti i manjka motivacije za traženje posla što može dovesti do dugotrajne nezaposlenosti, tj. nezaposleno lice ostaje u tom statusu dugo vremena. Kada je nezaposlenost dugoročna ona sa sobom donosi siromaštvo, socijalnu izolaciju a potom sve ostalo što obilježava socijalnu isključenost (Mihailović, Mihailović 2011). Ograničeni resursi i socijalna izolacija odvajaju ljude od okoline i potrebnih informacija te samim time proces ponovnog zapošljavanja postaje teži. Dugoročna nezaposlenost pored toga što dovodi do smanjenih novčanih prihoda utiče i na ostale sfere života pojedinca, uključujući nepovoljne psihološke posljedice, gubitak motivisanosti za rad, umijeće i samopoštovanje, uvećanje bolesti (i čak uvećanje stope smrtnosti) te poremećaj porodičnih odnosa i socijalnog života. Bez obzira na stanje privrede, na tržištu rada uvijek postoje skupine teže zapošljivih osoba koje su često povezane zajedničkim sociodemografskim karakteristikama.

Prema Kerovec (2001), u teže zapošljive osobe najčešće se ubrajaju kategorije stanovništva koje su opisane u nastavku:

1. Dugotrajno nezaposlene osobe - što je osoba duže nezaposlena, veća je vjerojatnost da će to i dalje biti. Poslodavci preferiraju osobe koje su nezaposlene kraće vrijeme (Tu se mogu spomenuti i osobe s nepovoljnom radnom prošlošću jer najbolji je prediktor budućeg ponašanja prošlo ponašanje). To rezultira upadanjem u takozvanu zamku nezaposlenosti koja može uzrokovati dugotrajniju socijalnu isključenost. A i sama osoba vremenom razvija "nezaposlenički" stil života kojeg je sve teže prekinuti i ponovno započeti s radom.

2. Mlade osobe bez radnog iskustva - bilo bi logično da koliko starih radnika oslobodi radno mjesto penzionisanjem, toliko mladih završi školovanje i spremno je zauzeti to mjesto. Ali nije tako, jer vrlo često kada stari radnik ode u mirovinu, ponekad i prijevremenu, radno mjesto ne čeka novog radnika već se zatvori. To je upravo ono što se kod nas počelo događati početkom devedesetih, kada su uslijedili masovni stečajevi i likvidacije poduzeća. Mladi su u nepovoljnoj situaciji na tržištu rada budući da često završavaju svoje obrazovanje bez dovoljno praktičnog iskustva, a i nedovoljna je povezanost školskog sustava i tržišta rada. Ali teškoj zapošljivosti može pridonijeti i to što su mladi ljudi skloni odbiti posao koji ne udovoljava tijekom školovanja stvorenoj slici o onome što će kasnije raditi.

3. *Starije osobe* - vjerojatno najteže zapošljive i najugroženije osobe na tržištu rada su starije osobe - muškarci stariji od 45 i žene starije od 40 godina. Kada starija osoba ostane bez posla, za sobom ima dugogodišnje radno iskustvo, a ispred sebe možda deset i više godina moguće radne aktivnosti, što nije malo. Radno iskustvo je nekada bilo puno važnije, u vrijeme kada se za rad osposobljavalo sporo, a tehnologija se mijenjala još sporije. No danas na tržištu rada nisu najcjepjeniji iskusni, već oni koji brzo uče, i to zbog stalnog ubrzanog razvoja novih proizvodnih sredstava. A stariji radnici uče sporije, teže prihvaćaju novo, opterećeni su starim znanjima koja čak mogu negativno interferirati s traženim novim znanjima i vještinama. Zatim, skloniji su izostancima zbog bolesti, manje su mobilni - profesionalno i prostorno, to jest manje su spremni promijeniti svoj posao ili raditi daleko od mjesta stanovanja. To su neki od razloga zašto su upravo starije osobe manje konkurentne na tržištu rada.

4. *Osobe niže obrazovne razine* - osobama koje ubrajamo u ovu skupinu izbor radnih mjesta na koja mogu konkurirati smanjen je samim tim što visokoobrazovane osobe mogu obavljati posao namijenjen niže obrazovanim, dok suprotno nije slučaj. Osim toga, daleko je važniji problem što se zbog osuvremenjavanja i informatizacije gospodarstva usluge koje mogu dati osobe niže obrazovne razine sve manje traže.

5. *Nekvalificirani radnici* - to je skupina osoba koje obavljaju slabije plaćene poslove niže statusne razine, a istodobno se njihov rad odvija u najlošijim okolinskim uvjetima. No, osim što je takvih radnih mjesta koja bi zahtijevala fizički rad sve manje, dogodi se da se ni slobodna radna mjesta ne uspijevaju popuniti. Tome je razlog što radnici nerado pristaju na teške radne uvjete, pogotovo ako su plaće preniske s obzirom na uloženi trud.

6. *Osobe lošijeg socioekonomskog statusa* - osobe koje pripadaju ovoj skupini vjerojatno pripadaju još nekoj od teže zapošljivih skupina što je dovelo do lošeg socioekonomskog stanja uslijed nemogućnosti pronalaženja posla. Ali onoj nezaposlenoj osobi koja raspolaže određenim financijskim sredstvima, pa makar i pripadala nekoj od teže zapošljivih skupina, vjerojatnost zapošljavanja će biti veća jer će moći ulagati u svoje doškolvavanje ili prekvalifikaciju te tako postati kompetitivnija na tržištu rada.

7. *Osobe s umanjenom radnom sposobnošću* - ako je osoba izgubila punu radnu sposobnost po završetku formalnog obrazovanja, moguće je da oštećenje onespособi osobu u izvođenju jedine djelatnosti za koju je školovana. Ali osobe s posebnim potrebama, odnosno umanjenom radnom sposobnošću, teško dobivaju posao i onda kada oštećena funkcija ne šteti radu. Uzroci

su mnogostruki. Ako je oštećenje nastupilo prije početka školovanja, velika je vjerojatnost da se osoba nađe i u skupini niže obrazovanih, čime već postaje teže zapošljiva. Nadalje, susreću se sa stereotipima i predrasudama koje vladaju u društvu prema osobama s posebnim potrebama što ih čini marginaliziranom skupinom i na području tržišta rada. U osnovi tog problema je strah i odbojnost uzrokovani nedovoljnom educiranošću o takvim osobama. Osim toga, same osobe s umanjenom radnom sposobnošću su obeshrabrene u traženju posla, a i broj mjesta na koja mogu konkurirati je izrazito smanjen u odnosu na zdravu populaciju.

Na osnovu navedenih kategorija teže zapošljivih osoba možemo vidjeti da je starijim osobama put do pronalaska novog zaposlenja trnovit i težak, jer njihovo prethodno iskustvo koje su stekli radeći prethodne poslove nije cijenjeno i on njih se očekuje da usvoje znanja i vještine koje će im biti potrebne da bi odgovorili na zahtjeve koje pred njih postavljaju današnji poslovi. Zbog stereotipa i predrasuda koje postoje prema starijim radnicima tj. pripisuje im se manjak motivacije za dodatno učenje i stjecanje novih vještina, nefleksibilnost i sl. često bivaju odbijeni prilikom traženja novog zaposlenja.

3.7. Aktivne mjere tržišta rada

Prema Pejatović, Orlović Lovren (2014) mjere tržišta rada služe kao sredstvo za smanjivanje problema nezaposlenosti, kao i za pospješivanje zapošljivosti i to grupa sa grupama sa otežanom mogućnošću zapošljavanja.

U publikaciji OECD.-a iz 1993. godine, pod nazivom „Pogled na zapošljavanje“, prilikom komparativnog sagledavanja i analize rezultata više evaluativnih studija koje su se bavile efektima aktivnih mjera tržišta rada, navode se sljedeće vrste ovih mjera:

1. Javne ustanove za zapošljavanje i uprava, čija je uloga da pomažu nezaposlenima u procesu traženja zaposlenja pružajući im usluge savjetovanja i informišući ih o slobodnim radnim mjestima, upravljaju i reguliraju u koordinaciji s drugim upravnim tijelima naknadu za nezaposlene, visinu, uvjete koje osoba treba ispunjavati da bi se mogla kandidirati za naknadu i sl.

2. Obučavanje nezaposlenih odraslih i onih koji su pod rizikom da ostanu bez posla- obuka je ta koja treba da ih osposobi za zanimanje ili radno mjesto sa kojim bi mogli lakše da se zaposle. Osobe koje su pod rizikom da ostanu bez posla, odnosno oni za čijim radom prestaje

potreba, obukom treba da se osposobe ili da zadrže posao ili da pređu na novi posao bez straha od nezaposlenosti.

3. Obučavanje zaposlenih odraslih – također mogu da pokrivaju aktivne mjere tržišta rada, i to ih različitih razloga, koji su najčešće uslovljeni različitim promjenama u oblasti rada, organizaciji ili radnom mjestu gdje osoba ostvaruje svoju radnu aktivnost.

4. Mjera za nezaposlene mlade i mlade iz ugroženih grupa – usmjerene su na mlade koji trebaju da stupe u svijet rada.

5. Podrška stažiranju i drugi oblici opštih obuka za mlade – obuhvataju mjere za pripravnike. One imaju za cilj da mladim osobama olakšaju transver iz svijeta obrazovanja u svijet rada.

6. Subvencija za redovno zapošljavanje u privatnom sektoru – podrazumijeva izdvajanje finansijskih sredstava za stimulisanje privatnih poslodavaca za zapošljavanje nezaposlenih osoba.

7. Podrška nezaposlenim osobama za osnivanje preduzeća – pored finansijske pomoći obuhvata i pružanje povoljnih uslova nezaposlenim osobama za pokretanje vlastitog biznisa.

8. Direktno kreiranje poslova – predstavlja stvaranje novih radnih mjesta putem javnih radova, pružanjem određenih usluga u zajednici i drugih vrsta sličnih programa.

Iz navedenih mjera možemo uvidjeti da se tri direktno odnose na obuke, tj. usvajanje nekih novih znanja i vještina zbog pronalaska novog posla ili zbog zadržavanja na istom. Također, ni u jednoj od navedenih mjera tržišta rada nisu direktno usmjerene na osobe iznad pedeset godina, dok se direktno na mlade odnose dvije mjere tržišta rada. Ali, sigurno bismo osobe iznad pedeset godina mogli smjestiti u kategorije koje obuhvataju obuke kao i sredstva za poticanje vlastitog biznisa. Smatram da je potrebno da se uskladi posebna mjera tržišta rada za osobe iznad pedeset godina koje bi bile u skladu sa njihovim potrebama koje bi bile usklađene sa specifičnim životnim periodom kroz koje ove osobe prolaze.

Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Bosni i Hercegovini, kojim se precizira pravna regulativa u ovom procesu navodi se profesionalna orijentacija kao jedna od mjera koji dovodi do zaposlenja. „Profesionalna orijentacija nezaposlenih i drugih osoba pri izboru zanimanja, stručna obuka nezaposlenih i prekvalifikacija zaposlenih za čijim radom je prestala potreba, podsticanje otvaranja novih

radnih mjesta i poduzimanje drugih podsticajnih mjera, jeste djelatnost službe za zapošljavanje, a uređuje se propisom kantona (Član 24.). Dok se posredovanje u zapošljavanju definiira kao: „Posredovanje u zapošljavanju, u smislu ovog zakona, obuhvaća sve radnje i mjere poduzete, u skladu sa zakonom, u svrhu povezivanja nezaposlene osobe koja traži zaposlenje, kao i zaposlene osobe koja traži promjenu u zaposlenju, s poslodavcem kojem je potreban zaposlenik radi zasnivanja radnog odnosa odnosno, sklapanja ugovora o radu ili radnog angažiranja (Član 25.). Mjere tržišta rada koje su zastupljene u Zakonu o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Bosni i Hercegovini imaju za cilj promicanje ostvarivanja manje stope nezaposlenosti, te usluge koje vrši služba za zapošljavanje su besplatne.

4. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

U ranije sprovedenoj studiji „Zaposlenost i obrazovanje poslije pedesete“ autorica Pejatović i Orlović Lovren, obrađen je fenomen obrazovanja i nezaposlenosti osoba koje imaju pedeset i više godina. Uzorak istraživanja sastojao se od osoba koje imaju pedeset i više godina a prijavljeni su na evidenciju Službe za zapošljavanje. Završni diplomski rad „Obrazovanje odraslih i nezaposlenost muškaraca iznad pedeset godina životne starosti“, oslanja se na sprovedeno istraživanje autorica Pejatović i Orlović Lovren. Navedene autorice su za uzorak odabrale i muškarce i žene, dok je uzorak završnog diplomskog rada usmjeren samo na muškarce koji imaju pedeset i više godina.

4.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja jeste: Obrazovanje odraslih i nezaposlenost muškaraca starijih od 50 godina životne starosti u Kantonu Sarajevo. U našoj državi već duže vremena nije lako naći prvi posao, nije lako zadržati posao i nije lako kao nezaposlen ponovo doći do novog posla. Ovoj problem je u velikoj mjeri prisutan među mladima i osobama srednjih godina, međutim rijetko čujemo šta se događa sa starijim osobama koje su nezaposlene. Rijetko sam čitala na internetu ili slušala u medijima o ovom problemu. Starije nezaposlene osobe imaju dodatne teškoće prilikom zaposlenja zbog svojih godina starosti, te zbog sve većih zahtjeva tržišta rada. Nezaposlenost se može definirati kao društvena pojava znatne neuključenosti ljudi u rad, i to onih koji žele da rade, koji su bili zaposleni pa su ostali bez zaposlenja, ili onih koji su se prijavljivali odgovarajućim institucijama za zapošljavanje radi zaposlenja (Bolčić, Mimica, Bogdanović, prema Pejatović, Orlović Lovren, 2014). Stres koji se javlja u ovom procesu može ostaviti snažne posljedice na psihofizičko stanje pojedinca, te je zbog toga potrebno da suočavanje sa ovim stanjem bude popraćeno podrškom od strane obitelji i okoline u traganju za novim zaposlenjem.

Navedena studija obuhvata kvalitativni tip istraživanja. Kvalitativno istraživanje je višemetodski pristup koji počiva na subjektivnom tumačenju pojava (Halmi, 2005). Ciljevi kvalitativne analize su potpunije i dublje razumijevanje istraživane pojave. Kvalitativni pristup omogućava slikovito, sadržajno i duboko razumijevanje istraživanog fenomena. Rezultati koji su dobijeni kvalitativnom analizom ne mogu se generalizirati na cijelu

populaciju. Jedna od odlika kvalitativnog pristupa jeste i fleksibilnost prilikom realizacije istraživanja. Prvobitno smo planirali izvršiti uspoređivanje dobijenih rezultata ovoga istraživanja sa rezultatima kolegice koja je radila istraživanje o nezaposlenosti žena u Kantonu Sarajevo, ali taj zadatak nismo uspjeli izvršiti jer navedeno istraživanje nije završeno. Zbog toga smo izmijenili neke elemente idejnog projekta, jer neka pitanja nisu imala smisla te smo ih zamijenili sa novim koja su diktirana samim istraživačkim tokom.

4.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je: U kontekstu obrazovanja odraslih utvrditi broj i kvalitetu obrazovnih programa namijenjenih prevazilaženju i ublažavanju problema nezaposlenosti muškaraca iznad 50 godina životne starosti u Kantonu Sarajevo.

4.3. Zadaci istraživanja

1. Ispitati koliko je nezaposlenih muškaraca u Kantonu Sarajevo koji imaju pedeset i više godina.
2. Analizirati podatke o ponudi obrazovnih programa tržišta rada za lica starija od pedeset godina.
3. Ispitati koje se strategije provode s ciljem ublažavanja problema nezaposlenosti starijih muškaraca.
4. Ispitati obrazovne potrebe, kvalitet života i očekivanja nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset i više godina života.

Ovaj zadatak je ostvaren pomoću anketnog upitnika koji se sastoji od pitanja vezanih za kvalitetu života muškaraca koji imaju pedeset i više godina starosti, njihovih obrazovnih potreba i očekivanja. Obzirom da je ideja o ovom istraživanju nastala na osnovu istraživanja Aleksandre Pejatović i Violete Orlović Lovren u Srbiji, bilo je neophodno kontaktirati ih i obavijestiti da će se istraživanje provoditi jednim dijelom na osnovu instrumentarija kojeg su gospođe Pejatović i Orlović Lovren koristile. Pismeno odobrenje, kao i primjerak instrumentarija kojeg nam je Aleksandra Pejatović poslala nalaze se u prilgu.

5. Ispitati potrebe tržišta rada, odnosno ponudu poslova muškarcima iznad pedeset godina životne starosti.
6. Izrada prijedloga strategija kako bi se problem nezaposlenosti starijih muškaraca smanjio.

4.4. Istraživačka pitanja

1. Koje su to demografske karakteristike nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina u Kantonu Sarajevo?
2. Da li su zadovoljene obrazovne potrebe nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina?
 - 2.1. Kakav je odnos ispitanika prema njihovom statusu nezaposlenosti?
 - 2.2. Koje su barijere prisutne prilikom traženja posla?
 - 2.3. Ko pruža najveću podršku nezaposlenima prilikom traženja posla?
 - 2.4. Kakav je odnos ispitanika prema aktivnim mjerama tržišta rada?
3. Koji su to obrazovni programi i strategije koje se sprovode s ciljem ublažavanja problema nezaposlenosti muškaraca iznad 50 godina?
 - 3.1. Da li su se ispitanici samostalno uključivali u neke obrazovne aktivnosti?
 - 3.2. Da li obrazovanje može riješiti problem nezaposlenosti?
4. Da li su stariji nezaposleni muškarci zadovoljni kvalitetom svoga života?

4.5. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Metode koje su korištene u ovom radu su survey metoda i teorijska analiza. Survey metoda (metoda istraživanja ponašanja) podrazumijeva nastojanja da se dođe do što istinitijih i preciznijih podataka primjenom svih operacija kojima se mogu pribaviti podaci o stanovništvu i njegovom ponašanju (Miljević, 2010). Survey metoda se najčešće vezuje za upitnik i strukturisani intervju kao osnovne instrumente za prikupljanje podataka (Kenžević Florić, Ninković, 2012). Pomoću survey metode, odnosno tehnike anketiranja i intervjuiranja, nastojao se pronaći odgovor o kvaliteti života nezaposlenih muškaraca i ponudi obrazovnih programa i strategija za ublažavanje nezaposlenosti pomenute kategorije. Metoda teorijske analize ima višestruki značaj. Taj značaj proizilazi iz uloge i važnosti koja se pridaje teoriji u

svakoj nauci, pa i pedagogiji. Saznanja o procesima odgoja i obrazovanja neprestano se bogate i akumuliraju, bilo da su rezultat organizovanih istraživanja, bilo da su rezultat iskustvenog saznanja. Sva ta pojedinačna saznanja moraju se teorijski osmišljavati, međusobno povezivati, uopštavati i podizati na viši nivo saznanja u vidu teorijskih stavova i koncepcija (Knežević Florić, Ninković, 2012). Pomoću metode teorijske analize, odnosno tehnike analize dokumentacije, pokušao se rasvijetliti fenomen obrazovanja odraslih i nezaposlenosti muškaraca koji imaju pedeset i više godina. Tehnike u istraživanju su anketiranje, intervjuiranje i analiza dokumentacije. Instrumenti su anketni upitnik, i protokol intervjua. Anketni upitnik preuzet je iz istraživanja Aleksandre Pejatović i Violete Orlović Lovren i prilagođen i modifikovan populaciji koja se ispituje u Kantonu Sarajevo. Intervju je obavljen sa direktorom Službe za zapošljavanje u Kantonu Sarajevo, a protokol intervjua se sastojao od deset pitanja koja su se odnosila na tematiku istraživanja.

Anketnim upitnikom su se istraživale biosocijalne karakteristike ispitanika. Instrument se sastoji od 35 pitanja, pet pitanja su otvorenog tipa te se odnose na sociodemografske podatke ispitanika, odnosno na efekte nezaposlenosti na kvalitet života ispitanika, dok su ostala pitanja zatvorenog tipa.

4.6. Postupci obrade podataka

Prikupljeni podaci su obrađivani kvantitativnim statističkim postupcima, izračunavanjem procenata, frekvencija i aritmetičke sredine. Aritmetička sredina, jedan broj koji reprezentuje cijeli skup podataka, ima važne prednosti. Prvo, aritmetička sredina je intuitivno jasna većini ljudi. Drugo, svi podaci imaju aritmetičku sredinu i to samo jednu. Aritmetička sredina je pogodna za korištenje u većini statističkih procedura. Nedostatak aritmetičke sredine je što na njenu vrijednost utiču ekstremne, jako male i jako velike vrijednosti (Bubić, ?). Pored kvantitativne obrade korištena je i kvalitativna analiza prilikom razmatranja obrazovnih programa i strategija koje se koriste za ublažavanje problema nezaposlenosti muškaraca iznad pedeset godina životne starosti.

4.7. Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja čine nezaposleni muškarci iznad pedeset godina životne starosti u Kantonu Sarajevo, koji su evidentirani na biroima za zapošljavanje. Uzorak je namjerni s obzirom na spol i dob populacije i slučajni. Istraživanje je obavljeno u svih devet općina Kantona Sarajevo, a to su općine: Novi Grad, Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Ilidža, Vogošća, Hadžići, Trnovo i Ilijaš. Planirani uzorak činilo je 350 ispitanika ukupno iz svih općina, međutim računajući na osipanje ispitanika i na nepotpuno popunjavanje anketnog upitnika, ukupan broj ispitanika koji je utvrđen na kraju prikupljanja podataka je 100 nezaposlenih muškaraca iznad pedeset godina životne starosti.

5. ANALIZA I INTERPRETACIJA DOBIJENIH PODATAKA

5.1. Demografske karakteristike nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina

Prvo istraživačko pitanje u radu odnosilo se na demografske karakteristike nezaposlenih muškaraca u Kantonu Sarajevo. U tabeli 2 su prikazani podaci koji opisuju demografske karakteristike ispitanika.

Tabela broj 2: Demografske karakteristike uzorka istraživanja

Karakteristike Ispitanika		Frekvencija	Ukupno	Procenti	Ukupno
Spol	Muški	100	100	100%	100%
Godine starosti	50-55	59	100	59%	100%
	56-60	30		30%	
	61 i više	11		11%	
Nivo obrazovanja	Nepotpuna OŠ i OŠ	17	100	17%	100%
	Trogodišnja srednja	51		51%	
	Četverogodišnja srednja	26		26%	
	Viša škola	2		2%	
	Visoko obrazovanje i magistri	4		4%	
Bračni status	U braku- zajednici	81	100	81%	100%
	Ni u braku ni u zajednici	19		19%	
Porodični status: broj	Jedan	8		8%	

članova domaćinstva	Dva	13	100	13%	100%
	Tri	28		28%	
	Četiri	42		42%	
	Pet i više	9		9%	
	Bez odgovora	0			
Porodični status: broj zaposlenih	Nijedan	34	100	34%	100%
	Jedan	41		41%	
	Dva i više	17		17%	
	Bez odgovora	8		8%	
Porodični status: broj izdržavanih	Nijedan	3	100	3%	100%
	Jedan	30		30%	
	Dva	38		38%	
	Tri	17		17%	
	Četiri i više	8		8%	
	Bez odgovora	4		4%	

Našim istraživanjem obuhvaćena je populacija nezaposlenih osoba i to muškarci, stari 50 godina i više u Kantonu Sarajevu koji su prijavljeni na evidenciju Službe za zapošljavanje u svih devet općina Kantona Sarajevo. U odnosu na starost najveći broj ispitanika pripada najmlađoj ispitivanoj kategoriji (50-55) i to 59%, dok broj opada sa godinama starosti.

Prema nivou obrazovanja ispitanici se raspoređuju na sljedeći način: najniži procenat zastupljenih u uzorku jesu osobe sa višim i visokim obrazovanjem, uključujući i magistre, zatim oni sa nepotpunom završenom osnovnom školom i potpunom osnovnom školom, osobe sa završenom četverogodišnjom srednjom školom čine 26%, dok osobe sa završenom trogodišnjom srednjom školom čine najveći procenat nezaposlenih 51%. Čak 81% nezaposlenih muškaraca iz uzorka su u braku ili trajnijoj vanbračnoj zajednici.

Najveći broj ispitanika živi u porodicama koje se sastoje od četiri člana domaćinstva, njih 42%, dok je 8% ispitanika izjavilo da žive sami. U porodicama sa pet i više članova živi 9% ispitanika.

Veoma važan podatak koji je ujedno i zabrinjavajući jeste taj da čak 34% ispitanika žive u domaćinstvu u kojem niko nije zaposlen. Domaćinstva u kojima je zaposlen jedan član čine

41%, dok u 17% domaćinstava je zaposleno dva člana ili više njih. Odgovor na ovo pitanje nije dalo 8% ispitanika.

Najveći broj ispitanika, 38% izjavilo je da pored njih samih postoje još dva člana domaćinstva koje izdržavaju, dok 17% ispitanika žive u porodicama sa tri izdržavana člana.

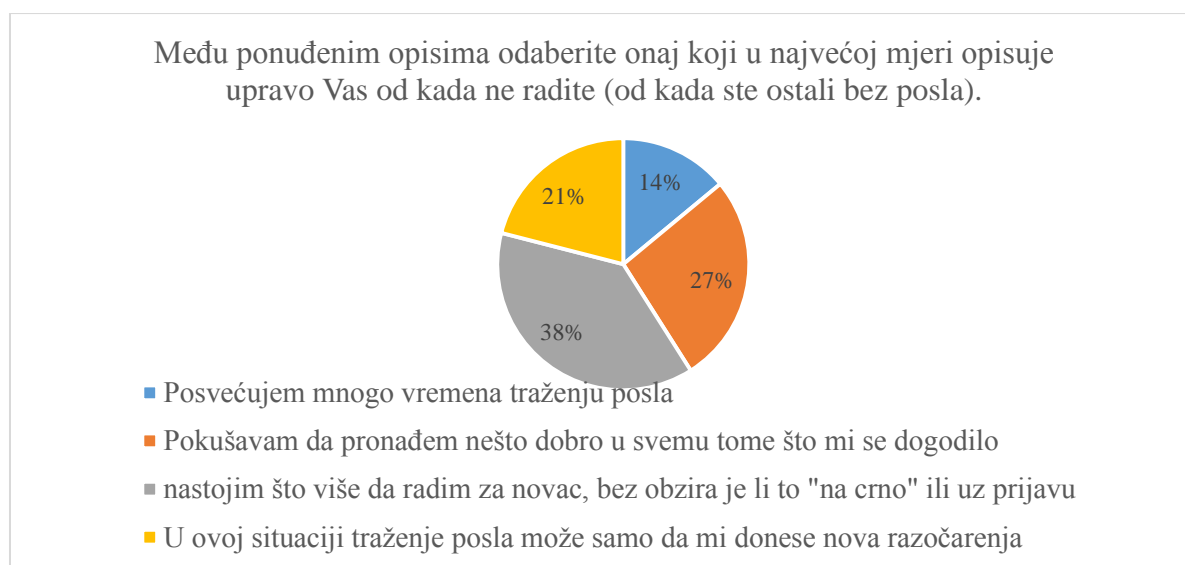
5.2. Obrazovne potrebe nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina

Drugo istraživačko pitanje se odnosilo na obrazovne potrebe nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina životne starosti. Istraživačko pitanje se realiziralo kroz sljedeća podpitanja: izbor strategija suočavanja sa gubitkom posla, doživljaj najvećih barijera za zapošljavanje te izbor glavnog oslonca u traženju posla.

Od ispitanika se tražilo da među ponuđenim opisima odaberu onaj koji u najvećoj mjeri opisuje njihovo reagovanje na gubitak posla. Ponuđeni su sljedeći opisi:

1. Posvećujem mnogo vremena traženju posla
2. Pokušavam da pronađem nešto dobro u svemu što mi se dogodilo
3. Nastojim što više da radim za novac, bez obzira je li to „na crno“ ili uz prijavu
4. U ovoj situaciji traženje posla može samo da mi donese nova razočarenja.

Rezultati istraživanja su prikazani u nastavku:



Dijagram broj 1. Reagovanje ispitanika na gubitak posla

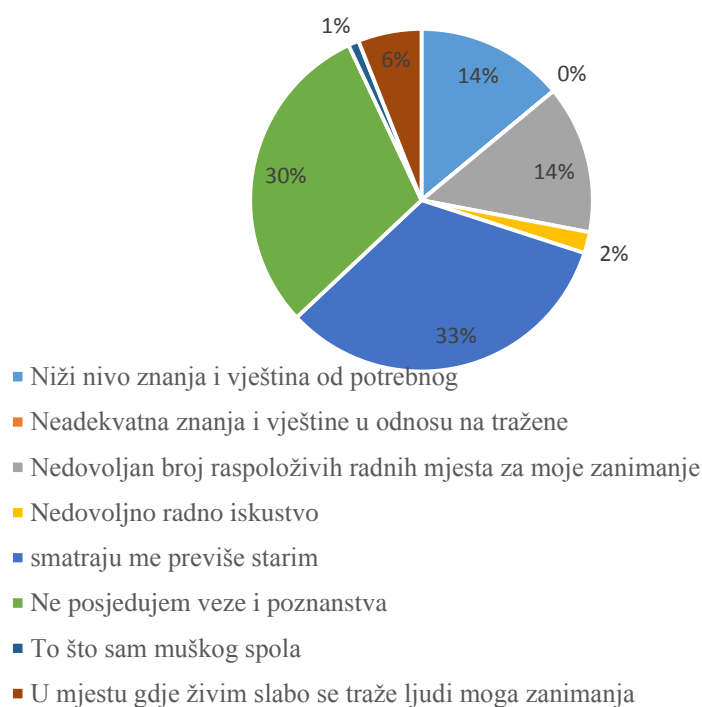
Na osnovu odgovora ispitanika na ponuđeno pitanje, najveći broj njih, tj. 38% je izjavilo da nastoje što više raditi za novac, bez obzira da li je to „na crno“ ili uz prijavu. Zatim, 27% ispitanika je izjavilo da pokušavaju da pronađu nešto dobro u svemu što im se dogodilo, dok najmanji procenat, 14% ispitanika je izjavilo da posvećuju mnogo vremena traženju posla. Navedeni rezultati istraživanja pokazuju da najmanji procenat ispitanika posvećuje mnogo vremena traženju posla, što nam govori da je ova strategija suočavanja sa gubitkom posla najmanje korištena među populacijom nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset godina i više.

Sljedeće pitanje u anketnom upitniku zahtijevalo je od ispitanika da odaberu među ponuđenim barijerama za zapošljavanje onu koja se najviše odnosi na njih. Ponuđene su sljedeće barijere:

1. Niži nivo znanja i vještina od potrebnog
2. Neadekvatna znanja i vještine u odnosu na tražene
3. Nedovoljan broj raspoloživih radnih mjesta za moje zanimanje
4. Nedovoljno radno iskustvo
5. Smatraju me previše starim
6. Ne posjedujem veze i poznanstva
7. To što sam muškog spola
8. U mjestu gdje živim slabo se traže ljudi moga zanimanja.

Rezultati istraživanja su prikazani pomoću dijagrama.

Prema vašem mišljenju, koja je najveća barijera za Vaše zapošljavanje?



Dijagram broj 2. Barijere za zapošljavanje

Rezultati istraživanja pokazuju da najveći broj ispitanika, 33% smatra da je najveća barijera za njihovo zapošljavanje ta što ih smatraju previše starim. Kao što smo već naveli u teorijskom dijelu rada starije osobe spadaju u teško zapošljivu kategoriju jer se smatra da zbog njihovih godina neće moći da odgovore na zahtjeve koje im današnji poslovi nameću. Zbog stereotipa i predrasuda koji su prisutni o ovoj populaciji, smanjuje se njihova šansa za pronalaskom zaposlenja. Muškarci koji imaju pedeset godina i više su diskriminirani zbog svojih godina prilikom traženja posla, a također najveći broj njih je naveo da su godine njihova najveća barijera prilikom traženja posla. Najmanji broj ispitanika, odnosno 1% smatra da je spol najveća prepreka za zapošljavanje. Ovaj podatak pokazuje da su ipak godine starosti pojedinca te koje igraju veliku ulogu prilikom zapošljavanja više nego spol pojedinca. Također, 30% ispitanika smatra da zbog toga što ne posjeduju veze i poznanstva ne mogu da pronađu posao.

Istraživanjem smo željeli saznati da li postoje poslovi koji su namijenjeni starijoj populaciji nezaposlenih muškaraca. Na osnovu podataka koje smo dobili putem intervjua sa direktorom Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo, možemo zaključiti da poslovi koji su zastupljeni na tržištu rada nisu namijenjeni isključivo nezaposlenim muškarcima starije dobi,

tj. nisu podijeljeni po biološkim karakteristikama. Također, saznali smo da neki poslovi u navođenju uslova koje budući zaposlenik treba ispunjavati jeste životna starost do 40 ili 50 godina. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da su stariji nezaposleni diskriminirani prilikom traženja za poslom zbog svojih godina starosti. Ovo možemo povezati sa stereotipima i predrasudama koje su prisutne o ovoj populaciji, te se treba raditi na njihovom uklanjanju kako bi nezaposleni muškarci koji imaju pedeset i više godina bili ravnopravni konkurenti na tržištu rada, jer zaista oni mogu odgovoriti svojim znanjima, vještinama i sposobnostima na zahtjeve koje im poslovi nameću ali koji zbog pogrešnog mišljenja o ovoj populaciji ne mogu doći do izražaja.

Istraživanjem smo željeli saznati ko pruža pomoć ispitanicima pri traženju posla. Ispitanici su trebali zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora, od kojeg prema njihovom mišljenju primaju najviše pomoći prilikom traženja posla.

Ponuđeni su im sljedeći odgovori:

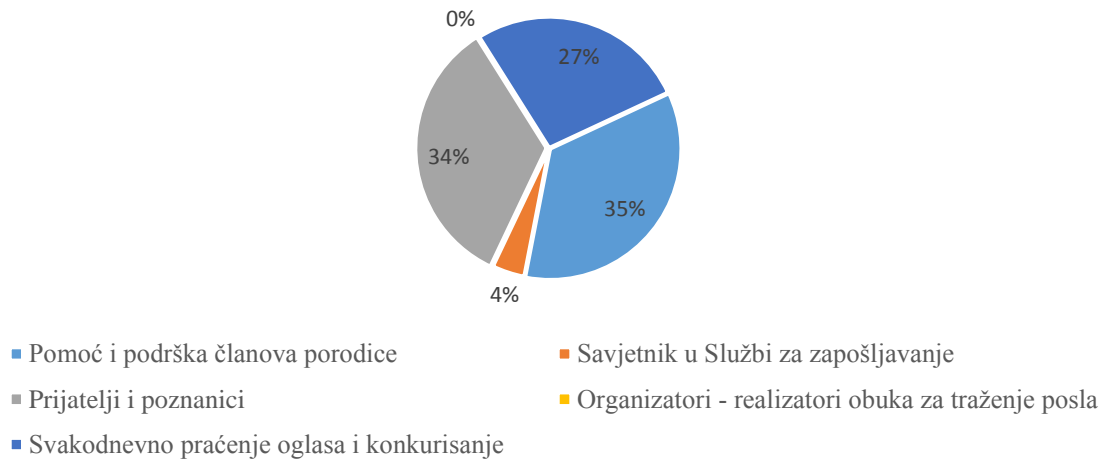
1. Pomoć i podrška članova porodice
2. Savjetnik u Službi za zapošljavanje
3. Prijatelji i poznanici
4. Organizatori – realizatori obuka za traženje posla
5. Svakodnevno praćenje oglasa i konkurisanje
6. Nešto drugo, šta?

Rezultati istraživanja su pokazali da najveći broj ispitanika 35% smatra da im je najveća pomoć ona od članova porodice. Zatim, 34% ispitanika je izjavilo da im najveću pomoć prilikom traženja posla pružaju prijatelji i poznanici. Niti jedan ispitanik ne doživljava pomoć od realizatora obuka za traženje posla kao važnom za njih. Također, mali procenat ispitanika, 2% smatra da im je najveća pomoć savjetnik u Službi za zapošljavanje.

Osobe koje imaju pedeset i više godina doživljavaju najveću pomoć i podršku od porodice i prijatelja prilikom traženja zaposlenja, međutim rezultati su pokazala da nije mnogo zastupljena podrška drugih subjekata-savjetnika u Službi za zapošljavanje, realizatora obuka za traženje i posla koji bi im mogli pružiti stručnu pomoć u ovom procesu. Svakodnevno praćenje oglasa i konkurisanje na iste, 27% ispitanika doživljava kao najveću pomoć prilikom traženja zaposlenja.

Grafički prikaz rezultata istraživanja prikazan je dijagramom.

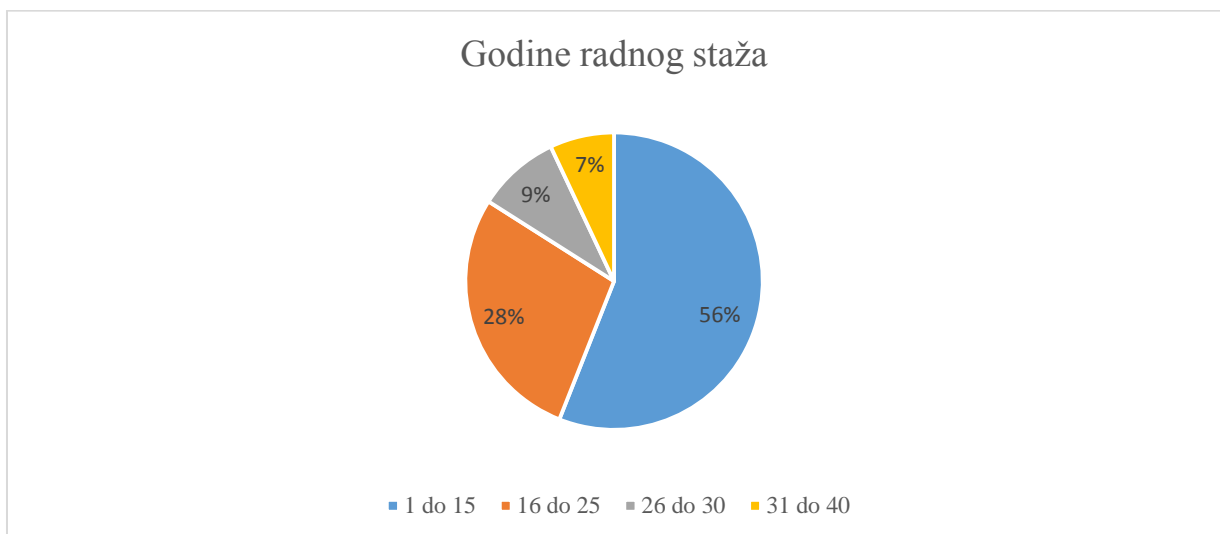
Ko vam je, odnosno, šta vam je u najvećoj mjeri od pomoći pri traženju posla:



Dijagram broj 3. Najveća pomoć prilikom traganja za poslom

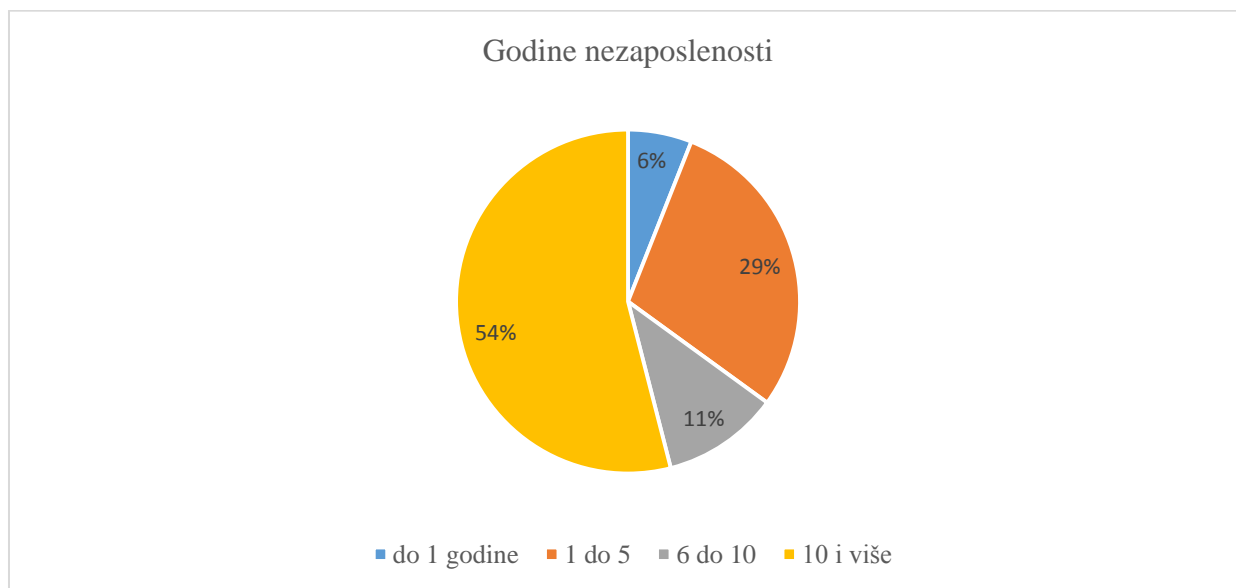
Set varijabli „radni profil“ obuhvata dužinu radnog staža i dužinu nezaposlenosti.

Na osnovu rezultata istraživanja sprovedenog sa uzorkom koji su činili nezaposleni muškarci koji imaju pedeset godina i više u Kantonu Sarajevo, možemo vidjeti da 56% ispitanika ima između 1 i 15 godina radnog staža, 28% ispitanika ima između 16 i 25 godina radnog staža, dok 9% ispitanika ima radnog staža između 26 i 30 godina. Najmanji procenat ispitanika ima između 31 i 40 godina radnog staža.



Dijagram broj 4. Godine radnog staža

Što se tiče godina nezaposlenosti rezultati istraživanja su pokazali da je najveći broj ispitanika i to 54% nezaposlen više od 10 godina. Zatim, 29% ispitanika je nezaposleno između 1 do 5 godina, dok je 11% ispitanika nezaposleno između 6 i 10 godina. Najmanji procenat ispitanika i to njih 6% je nezaposleno do godine dana. Rezultati istraživanja pokazuju da 54% ispitanika ima status dugoročno nezaposlenih što znači da su nezaposleni više od 10 godina.



Dijagram broj 5. Godine trajanja nezaposlenosti

Posebno nakon deset godina nezaposlenosti, kod starijih nezaposlenih može jačati doživljaj da su njihove godine starosti i neadekvatnost zanimanja glavne prepreke za zapošljavanje. Što je osoba duže nezaposlena, veća je vjerojatnost da će to i dalje biti. Poslodavci preferiraju osobe koje su nezaposlene kraće vrijeme. To rezultira upadanjem u takozvanu zamku nezaposlenosti koja može uzrokovati dugotrajniju socijalnu isključenost. A i sama osoba vremenom razvija "nezaposlenički" stil života kojeg je sve teže prekinuti i ponovno započeti s radom.

Pomoću sprovedenog istraživanja željeli smo ispitati i socio-ekonomski status ispitanika. Pitanja pomoću kojih smo istraživali ovu oblast odnose se na prosječni mjesečni prihod i stambeni status.

Rezultati koje smo dobili pokazali su da 80% ispitanika žive u domaćinstvima u kojima mjesečni prihod po članu ne prelazi 200 km. U 78% slučajeva, stariji nezaposleni iz našeg uzorka posjeduju stan ili kuću u njihovom vlasništvu, 10% ispitanika živi s roditeljima te

12% ispitanika žive kao podstanari. Prilikom odabira trenutnog izvora finansiranja ispitanicima je ponuđeno sljedeće:

1. Novčana naknada
2. Prihodi drugih članova domaćinstva
3. Povremeni prijavljeni poslovi
4. Povremeni neprijavljeni poslovi
5. Izdavanje sobe, stana, kuće.

Rezultati istraživanja su pokazali da stariji nezaposleni u najvećem broju žive od prihoda drugih članova domaćinstva, njih 60%, dok 30% ispitanika se bavi povremenim neprijavljenim poslovima, te na taj način ostvaruju određene prihode. Najmanji procenat ispitanika, 10% izdaje sobe, stan ili kuću. Nezaposleni koji kao izvor prihoda dominantno koriste zaradu od povremenih neprijavljenih poslova, sa svojom nezaposlenošću se nose tako što nastoje što više raditi, bez obzira da li u formalnoj ili neformalnoj zoni zapošljavanja. Najveći broj ispitanika živi pomoću prihoda drugih članova domaćinstva, što može dovesti do smanjenja pouzdanja u vlastite sposobnosti i osobne kontrole nad životom.

Jedno od istraživačkih podpitanja se odnosilo na odnos ispitanika prema aktivnim mjerama tržišta rada. Od ispitanika se tražilo da procjene neke od aktivnih mjera tržišta rada, te smo dobijene podatke analizirali na osnovu izračunavanja aritmetičke sredine. Od ispitanika se tražilo da za svaku navedenu aktivnu mjeru tržišta rada daju svoju procjenu od 1 do 3, od koje 1 predstavlja najmanji stepen, 2 osrednji stepen i 3 najveći stepen. U odnosu na navedene aktivne mjere tržišta rada ispitanici su procjenjivali tri kategorije i to da procijene u kojem stepenu navedena aktivna mjera tržišta rada povećava zapošljivost, zatim u kojem stepenu može dovesti do zaposlenja te spremnost da se u nju uključe.

Tabela broj 3: Procjena aktivnih mjera tržišta rada

Aktivne mjere tržišta rada	Zapošljivost	Zaposlenje	Spremnost
Obuka za aktivno traženje posla	1.34	1.43	1.61
Stručno obrazovanje i prekvalifikacija	2.14	1.10	1.96

Obuka na radnom mjestu, kod poslodavca	2.7	2.5	2.8
Program javnih radova	1.84	1.21	1.71
Subvencije za samozapošljavanje	1.87	1.23	1.43
Subvencije za otvaranje novih radnih mjesta	1.59	1.21	1.33
Savjetovanje u vezi planiranja karijere	1.26	1.43	1.33
Program za stjecanje osnovnog obrazovanja	1.78	1.76	1.74
Kursevi za učenje stranih jezika	1.48	2.31	1.98
Informatička obuka	2.76	2.71	1.94

Kako se može vidjeti na osnovu aritmetičkih sredina za svaku od navedenih aktivnih mjera tržišta rada, postoje neznatne razlike u vredovanju. Možemo primijetiti da je blago povećana vrijednost kod procjene zapošljivosti, dok je najniža u segmentu koji pokazuje iskazanu spremnost ispitanika da se u ove mjere uključe.

Posmatrano pojedinačno po mjerama, najviše vrijednosti u segmentu zapošljivosti se mogu uočiti kod obuke na radnom mjestu – kod poslodavca (2.7), zatim kod informatičke obuke (2.7) te kod kurseva za učenje stranih jezika (2. 4). Navedeni nalazi pokazuju da ispitanici smatraju da su ove mjere najpotrebnije u doprinosu zapošljivosti starijih nezaposlenih osoba. Također, stručno obrazovanje ima veći procenat (2. 14) u kategoriji zapošljivosti. Mjere koje prema rezultatima istraživanja najviše mogu dovesti do zaposlenja starijih nezaposlenih muškaraca su obuka na radnom mjestu – kod poslodavca (2. 5), informatička obuka (2. 71) te kursevi za učenje stranih jezika (2. 31). Najniže vrijednosti ima mjera savjetovanje u planiranju karijere u sve tri kategorije (1. 26, 1. 23 i 1. 25) Na osnovu rezultata istraživanja možemo uvidjeti da najmanje vrijednosti ima kategorija spremnosti da se ispitanici uključe u navedene mjere. Najveće vrijednosti u segmentu spremnosti da se uključe ima obuka na radnom mjestu – kod poslodavca (2 .8), kursevi za učenje stranih jezika (1. 98) i informatička obuka (1.98). Najmanju vrijednost kod spremnosti za uključivanje ima mjera savjetovanje u planiranju karijere (1. 25). Navedeni rezultati pokazuju da nezaposleni muškarci koji imaju 50 i više godina aktivne mjere tržišta rada vrednuju u skladu sa savremenim zahtjevima tržišta rada, tj. najveće vrijednosti imaju mjere koje su danas doista i najtraženije kao što su:

informatička obuka, kursevi stranih jezika, obuke na radnom mjestu, ali vrijednosti opadaju u kategoriji spremnosti da se u iste uključe. Rezultati istraživanja su pokazali da 87% muškaraca koji imaju 50 i više godina iz našeg uzorka nije bilo uključeno u neku od mjera aktivne politike zapošljavanja, dok samo 13% ispitanika jeste.

5.3. Obrazovni programi i strategije koje se sprovode s ciljem ublažavanja problema nezaposlenosti muškaraca iznad 50 godina starosti

Obrazovanje odraslih ima veliku ulogu u prevazilaženju problema nezaposlenosti. Obrazovanje treba doprinositi razvoju, odnosno osposobljavanju pojedinaca za unapređenje kvalitete života. Kroz svoje funkcije obrazovanje odraslih pomaže pojedincima da stiču znanja, vještine i navike koje će im pomoći da se prilagode savremenom svijetu rada, u našem slučaju muškarcima koji imaju 50 i više godina.

Jedno od istraživačkih pitanja u radu bilo je da li postoje obrazovni programi i strategije koje se koriste za ublažavanje problema nezaposlenosti muškaraca koji imaju pedeset godina i više u Kantonu Sarajevo. Posjetili smo Službu za zapošljavanje Kantona Sarajevo te obavili intervju sa direktorom te institucije o navedenoj tematici. Saznali smo da ne postoje obrazovni programi i strategije koji su namijenjeni nezaposlenim muškarcima koji imaju pedeset i više godina, te da su obrazovni programi namijenjeni svim nezaposlenim licima bez obzira na dob i spol. Također, strategije koje su osmišljene za ublažavanje problema nezaposlenosti su također namijenjene za sve kategorije nezaposlenih, bez obzira na dob i spol nezaposlenih. Na osnovu dobijenih podataka možemo zaključiti da nepostojanje obrazovnih programa i strategija s ciljem umanjivanja nezaposlenosti muškaraca koji imaju pedeset i više godina, pokazuje da ovaj problem nije prepoznat, te da mu se ne pridaje dovoljno pažnje s ciljem njegovog rješavanja.

Jedno od istraživačkih podpitanja bilo je da li su se muškarci koji imaju 50 i više godina iz našeg uzorka od kada su nezaposleni, samoinicijativno uključivali u neke obrazovne aktivnosti. Od ukupnog broja ispitanika veoma malo njih se, od kada su nezaposleni, samostalno uključivalo u neku od organizovanih obrazovnih aktivnosti namijenjenih odraslima. Samo 2% ispitanika je učestvovalo u obrazovnim programima i to kursevi stranih

jezika, dok 98% ispitanika nije pohađalo niti jednu obrazovnu aktivost od kada su nezaposleni. Izuzetno mali broj uzorkom obuhvaćenih osoba koji je pohađao neki od programa obrazovanja, nije u potpunosti neočekivan, jer smo u teorijskom dijelu ovog istraživanja ukazivali na slabu participaciju i nezaposlenih i osoba starije životne dobi. Neuključivanjem u obrazovne aktivnosti ispitanici i ne otvaraju mogućnost obrazovanju odraslih da im pomogne u pronalasku novog posla ili u boljem pozicioniranju na tržištu rada. Dobijeni podaci govore da nezaposleni muškarci koji imaju pedeset i više godina starosti u najvećoj mjeri ne učestvuju u obrazovnim programima koji im se nude, stoga možemo zaključiti da s obzirom da ne postoje obrazovni programi koji su namijenjeni ovoj populaciji, odnosno nisu u skladu sa njihovim potrebama, njihove obrazovne potrebe nisu zadovoljene. Obrazovni programi koji mogu zadovoljiti potrebe nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset i više godina trebaju biti precizno definisani u skladu sa ciljnim grupama polaznika, i prilagođeni njihovim potrebama u procesu učenja i usavršavanja. U empirijskom dijelu istraživanja, ispitanike smo upitali „U kojoj mjeri vjeruju da obrazovanje može da riješi njihov problem nezaposlenosti?“ U skladu sa ovim pitanjem ponuđene su im sljedeće tvrdnje:

1. Obrazovanje uopšte ne može da riješi moj problem nezaposlenosti,
2. Obrazovanje ne može da riješi moj problem nezaposlenosti,
3. Možda obrazovanje može da riješi moj problem nezaposlenosti,
4. Obrazovanje može da riješi moj problem nezaposlenosti,
5. Obrazovanje svakako može da riješi moj problem nezaposlenosti.

Najveći broj ispitanika smatra da obrazovanje možda može da riješi problem nezaposlenosti 54%, zatim 11% ispitanika smatra da obrazovanje svakako može riješiti problem nezaposlenosti, a najmanji broj ispitanika 5% smatra da obrazovanje može riješiti problem nezaposlenosti. Najveći broj ispitanika skoncentrisan je na sredinu skale u pogledu moći obrazovanja da im pomogne u rješavanju problema nezaposlenosti. Da obrazovanje ne može riješiti problem nezaposlenosti smatra 23% ispitanika.

Navedeni podaci ukazuju da ispitanici nemaju veliko povjerenje u obrazovanje, odnosno ne smatraju obrazovanje kao najveću moć u borbi protiv nezaposlenosti. Zbog ovoga može se razumjeti mala spremnost ispitanika da se uključe u različite obrazovne aktivnosti i usvajanje obrazovnih sadržaja.

Jedno od pitanja u našem instrumentu istraživanja, anketnom upitniku bilo je: Da li ste samostalno (čitajući, vježbajući, radeći i slično) stekli određena znanja ili vještine, nešto naučili da radite, što mislite da može da doprinese povećanju šanse za vaše zaposlenje?

Na osnovu odgovora ispitanika, dobijeni rezultati su pokazali da je 19% ispitanika samostalno steklo određena znanja, dok veliki procenat od 81% nije. Ipak je nešto bolja situacija u slučaju samostalnog sticanja, na različite načine znanja i vještina u odnosu na uključivanje u obrazovne aktivnosti. Najveći broj ispitanika je samostalno izučavao i usvajao strane jezike, i to engleski jezik i samostalno učenje rada na računaru. Također, ispitanici su naveli da su samostalno stekli vještine popravljanja automobila, obrađivanje drveta, rad sa keramikom.

5.3.1. Procjene doprinosa obrazovnih aktivnosti zapošljivosti, zapošljavanju i spremnost da se u njih uključe

Ispitanicima su ponuđene obrazovne aktivnosti te se od njih zahtijevalo da daju svoju procjenu doprinosa istih zapošljivosti, zapošljavanju kao i iskazivanju spremnosti da se u njih uključe. Ponuđene aktivnosti su:

1. Završetak određene škole, odnosno formalno povećanje nivoa obrazovanja i dobijanje diplome,
2. Završetak akreditovane obuke sa certifikatom,
3. Završetak neakreditovane obuke sa certifikatom,
4. Uključivanje u proces verifikovanja na osnovu iskustva stečenih znanja i vještina – polaganje ispita.

Navedene aktivnosti su procjenjivali na osnovu vrijednosti od 1 do 5, u kojima broj 1 označava najmanju mjeru, 2 malu mjeru, 3 srednju, 4 prilično i 5 veoma.

U tabeli broj 4, prikazane su, posredstvom aritmetičkih sredina, za sve četiri vrste obrazovnih aktivnosti, tri vrste procjene, na petostepenim skalama.

Tabela broj 4: Procjene ispitanika obrazovnih aktivnosti sa stanovišta njihovog doprinosa zapošljivosti, zapošljavanju i spremnosti da se u aktivnosti uključe – aritmetičke sredine

Vrste obrazovnih aktivnosti	Procjena doprinosa zapošljivosti	Procjena doprinosa zapošljavanju	Spremnost da se uključe u aktivnost
Formalno povećanje nivoa obrazovanja i dobijanje diplome	3.02	1.85	2.14
Akreditovana obuka sa certifikatom	3.21	2.98	2.71
Neakreditovana obuka sa certifikatom	2.43	2.32	2.16
Verifikacija prethodno stečenih znanja i vještina – polaganje ispita	1.04	2.82	2.64

U slučaju svake od navedenih aktivnosti uočavamo da je uvijek najviše procijenjen doprinos povećanju zapošljivosti, zatim nešto niži doprinos zapošljavanju i najniži spremnost da se u navedene aktivnosti uključe. Najveće povjerenje iskazano je prema akreditovanoj obuci sa certifikatom (3.21) u pogledu zapošljivosti, zatim (2.98) u doprinosu zapošljavanju i (2.71) spremnosti ispitanika da se u nju uključe. Nakon ove aktivnosti najveću ocjenu u doprinosu zapošljivosti ima verifikacija prethodno stečenih znanja i vještina (3.04), zatim u istoj kategoriji formalno povećanje nivoa obrazovanja i dobijanje diplome (3.02). Najmanji doprinos zapošljivosti za nezaposlene muškarce koji imaju 50 godina i više ima neakreditovana obuka sa certifikatom (2.43). Obrazovne aktivnosti doprinos za zapošljivost, zapošljavanje i spremnost da se u njih uključe, imaju u maloj mjeri i osrednjoj mjeri, dok nijedna obrazovna aktivnost nema doprinos u nešto većoj mjeri od aritmetičke sredine 3. Visinom dobijenih aritmetičkih sredina ne možemo baš biti zadovoljni, jer pored toga što je mali broj ispitanika učestvovao, od kada je nezaposlen, u organizovanim obrazovnim

aktivnostima a u nešto većoj mjeri samostalno stjecao znanja i vještine, procjene ispitanika pokazuju da doprinos obrazovnih aktivnosti u prevazilaženju nezaposlenosti nije veliki, odnosno obrazovanje ne vide kao moćan faktor u prevazilaženju nezaposlenosti. Ovo možemo povezati sa niskom spremnošću ispitanika da se u obrazovne aktivnosti uključe. Samim time što ne doživljavaju obrazovne aktivnosti kao sredstva koja im mogu pomoći da se zaposle, njihova spremnost da se uključe u iste je mala.

Što se tiče nalaza o doprinosu zapošljavanju, ispitanici smatraju da najveći doprinos ima akreditovana obuka sa certifikatom, zatim formalno povećanje nivoa obrazovanja i dobijanje diplome. Najmanji doprinos ima neakreditovana obuka sa certifikatom. Obrazovna aktivnost u koju bi se ispitanici uključili u njavećoj mjeri ima akreditovana obuka sa certifikatom, te nakon toga verifikacija prethodno stečenih znanja i vještina. U najmanjoj mjeri bi se uključili u formalno povećanje nivoa obrazovanja i dobijanje diplome. Navedeni nalazi pokazuju da ispitanici radije biraju akreditovane obuke naspram neakreditovanih, time pokazuju značaj koji pridaju procesu akreditacije.

5.3.2. Procjene doprinosa obrazovnih sadržaja zapošljivosti, zapošljavanju i spremnosti da se sadržaji usvajaju

Pored procjenjivanja aktivnih mjera tržišta rada i obrazovnih aktivnosti ispitanicima su bili ponuđeni i obrazovni sadržaji, tj. procjenjivanje doprinosa obrazovnih sadržaja za zapošljivost, zapošljavanje i spremnost da ih usvajaju. Konačna lista obrazovnih sadržaja koju su ispitanici procijenjivali obuhvatila je:

1. Engleski jezik,
2. Neki drugi strani jezik_____ (ispitanici su imali mogućnost da napišu strani jezik prema svome izboru),
3. Digitalna pismenost,
4. Poduzetništvo,
5. Komunikacijske vještine,
6. Interpersonalni odnosi,
7. Organizovanje sopstvenog učenja,
8. Matematika i naučna pismenost,

9. Bosanski, hrvatski, srpski jezik, odnosno maternji jezik.

Ispitanici su navedene obrazovne sadržaje mogli procjenjivati na skali od 1 do 5, gdje je broj 1 označavao najmanju mjeru, 2 malu mjeru, 3 osrednju, 4 prilično i 5 veoma. U tabeli broj 5 prikazani su rezultati procjene.

Tabela broj 5: Procjene ispitanika obrazovnih sadržaja sa stanovišta njihovog doprinosa zapošljivosti, zapošljavanju i spremnosti da ih usvajaju – aritmetičke sredine

Obrazovni sadržaji	Procjena doprinosa zapošljivosti	Procjena doprinosa zapošljavanju	Spremnost da se sadržaji usvajaju
Engleski jezik	3.86	3.54	3.22
Neki drugi strani jezik	3.41	3.22	2.96
Digitalna pismenost	3.90	3.67	3.28
Poduzetništvo	3.36	3.20	2.81
Komunikacijske vještine	3.11	2.96	2.77
Interpersonalni odnosi	2.86	2.63	2.31
Organizovanje sopstvenog učenja	2.68	2.31	2.01
Matematička i naučna pismenost	3.41	3.17	2.77
Bosanski, hrvatski, srpski, odnosno maternji jezik	2.41	2.37	2.26

Procjene ispitanika smo dobili izračunavanjem aritmetičkih sredina za svaki obrazovni sadržaj za sva tri segmenta, tj. procjenu zapošljivosti, procjenu zapošljavanja te spremnost da se uključe.

Rezultati istraživanja su pokazali da nezaposleni muškarci koji imaju 50 i više godina obrazovnim sadržajima najveći doprinos pripisuju u odnosu na povećanje zapošljivosti, zatim nešto niži doprinos obrazovni sadržaji imaju u stvaranju mogućnosti da se osoba zaposli, a najmanja je spremnost da se obrazovni sadržaji usvoje.

Obrazovni sadržaj za koji ispitanici smatraju da ima najveći doprinos zapošljivosti i mogućnosti da se zaposle jeste digitalna pismenost (3.90, 3.67), međutim spremnost da usvajaju ovaj obrazovni sadržaj je niži u odnosu na prethodna dva segmenta (3.28). Navedeni nalazi ukazuju na to su ispitanici ubjeđeni da obrazovni sadržaji digitalne pismenosti mogu u značajnoj mjeri povećati zapošljivost nezaposlenih i stvoriti mogućnosti da se zaposle, ipak nisu pretjerano spremni da ih usvajaju i razvijaju. Nakon digitalne pismenosti, ispitanici smatraju da engleski jezik može dati značajan doprinos zapošljivosti i zapošljavanju (3.86, 3.54), ali njihova spremnost da usvajaju sadržaje iz ove oblasti je niža (3.2). Nezaposleni muškarci koji imaju 50 godina i više smatraju da najmanji doprinos zapošljivosti i zapošljavanju ima maternji jezik (2.41, 2.37), i organiziranje sopstvenog učenja (2.68, 2.31). Rezultati pokazuju da ispitanici u najvećoj mjeri pokazuju zanimanje za usvajanje obrazovnih sadržaja iz oblasti digitalne pismenosti i engleskog jezika, dok najmanju spremnost da usvajaju sadržaje jeste iz oblasti organiziranje sopstvenog učenja, maternjeg jezika i interpersonalnih odnosa.

5.4. Kvalitet života nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset i više godina

Jedno od istraživačkih pitanja odnosilo se na kvalitet života nezaposlenih muškaraca. Istraživanjem smo željeli ispitati kakva je kvaliteta života muškaraca koji imaju pedeset i više godina a koji su nezaposlenosti, kako se nezaposlenost odražava na kvalitet njihovog života?

U okviru teorijskih i empirijskih razmatranja kvalitete života, prilikom odabira različitih pokazatelja, oni se najčešće svrstavaju u grupu objektivnijih i grupu subjektivnijih pokazatelja kvalitete života, pri čemu se i jednima i drugima pridaje najčešće podjednaki značaj za formiranje slike o kvalitetu života pojedinca ili određene grupe ljudi (Pejatović Orlović Lovren 2014).

Već u prethodnom dijelu istraživanja analiziran je određeni set objektivnijih pokazatelja kvalitete života ispitanika. To je razmatrano kroz njihove izvore finansiranja, prosječne mjesečne prihode, stambeni status, odnosno socio-ekonomski status. Stariji nezaposleni muškarci, njih 60% žive od primanja drugih članova domaćinstva, a 30% ispitanika se bavi povremenim neprijavljenim poslovima, te na taj način ostvaruju privremene prihode. Ispitanicima nije bitno da li će raditi prijavljene poslove, ili poslove „na crno“, sve dok primaju novčanu naknadu za obavljanje istih. U 78% slučajeva, stariji nezaposleni muškarci iz našeg uzorka posjeduju stan ili kuću u njihovom vlasništvu, 10% ispitanika živi s roditeljima a 12% žive kao podstanari.

Rezultati istraživanja o stambenom statusu pokazali su da 80% ispitanika živi u domaćinstvima u kojima mjesečni prihod ne prelazi 200 km po članu. Najveći broj ispitanika troši na hranu, troškove vezane za stanovanje i na lijekove. Pitali smo ispitanike kako zadovoljavaju egzistencijalne potrebe sa takvim prihodima? Njih 61% veoma teško zadovoljava egzistencijalne potrebe sa prihodima koje domaćinstvo ima, 24% teško zadovoljava egzistencijalne potrebe, a svega 4% ispitanika lako zadovoljava svoje egzistencijalne potrebe.

5. 4. 1. Procjene pojedinačnih zadovoljstava u životu nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset i više godina

Da bismo prikupili podatke o zadovoljstvu ispitanika različitim pojavama, stvarima i ulogama u životu, ponudili smo im listu od 33 stavke, u odnosu na koje su, na petostepenoj skali, trebali da iskažu svoje zadovoljstvo. Ispitanici su trebali da procijene svaku stavku bez obzira da li ono na šta se stavka odnosi posjeduju ili obavljaju. To znači, na primjer, bez obzira da li su roditelj ili ne, treba da izraze stepen zadovoljstva ili svojom djecom ili činjenicom da nemaju djecu. Ispitanici su imali mogućnost da biraju između sljedećih vrijednosti:

- 1- Potpuno nezadovoljan
- 2- Uglavnom nezadovoljan
- 3- I zadovoljan i nezadovoljan

4- Uglavnom zadovoljan

5- Izuzetno zadovoljan

Procjene pojedinačnih zadovoljstava prikazane su u tabeli broj 6.

Tabela broj 6. Rang-lista procjena ispitanika pojedinačnih zadovoljstava u životu

Rang	Pojave, stvari, domeni, oblasti, odnosi i uloge u životu u odnosu na koje se iskazivalo zadovoljstvo	Arifmetička sredina
1.	Sopstveni moralni lik	4.83
2.	Djeca	4.76
3.	Roditelji	4.74
4.	Partner	4.13
5.	Sopstvene intelektualne sposobnosti	4.11
6.	Porodica	4.08
7.	Kraj grada u kojem se stanuje	4.04
8.	Prijatelji	4.00
9.	Opšta atmosfera u domaćinstvu	3.84
10.	Komšije	3.67
11.	Stambene prilike	3.63
12.	Sopstveno psiho-fizičko zdravlje	3.62
13.	Sopstvena obrazovanost	3.54
14.	Poslovi u domaćinstvu	3.53
15.	Uloga u kraju u kojem se živi	3.44
16.	Neposredna fizička okolina domaćinstva	3.42
17.	Hobi	3.04
18.	Grad u kojem se živi	3.02
19-20.	Rodbina	3.00
19-20.	Škola, školstvo	3.00

21.	Uloga u gradu u kojem se živi	2.63
22.	Slobodno vrijeme	2.37
23.	Kulturna dešavanja u gradu	2.33
24.	Ukupni prihodi domaćinstva	2.17
25.	Mogućnosti za bavljenje sportom i rekreacijom	2.13
26.	Mogućnosti za odmor	2.07
27.	Ljudi koji donose najvažnije odluke u gradu	1.81
28.	Političke stranke	1.53
29.	Uloga u zbivanjima u zemlji	1.52
30.	Odnosi među ljudima u zemlji	1.46
31.	Posao	1.31
32.	Ekonomsko stanje u zemlji	1.23
33.	Ljudi koji donose najvažnije uloge u zemlji	1.12

Rezultati istraživanja pokazuju da su prva tri mjesta na rang-listi pojedinačnih zadovoljstava zauzeli: sopstveni moralni lik, djeca i roditelji. Posljednja tri mjesta, koja označavaju stvari i pojave sa kojima su naši ispitanici najmanje zadovoljni u životu su: posao, ekonomsko stanje u zemlji i ljudi koji donose najvažnije uloge u gradu. Također, nezaposleni muškarci kojim imaju pedeset i više godina su nezadovoljni kulturnim dešavanjima u gradu (23. mjesto), mogućnošću za bavljenje sportom i rekreacijom (25. mjesto) i mogućnošću za odmor (26. mjesto). Ovaj podatak govori o nedostatku finansijskih sredstava naših ispitanika da ulažu u navedene stavke, jer najveći dio njihovih prihoda u domaćinstvu se ulaže u egzistencijalne potrebe tj. ishranu, troškove stanovanja i lijekove, što dovodi do socijalne isključenosti ispitanika, o kojoj smo govorili u teorijskom dijelu rada. Zadovoljstvo ispitanika sopstvenom obrazovanosti se nalazi na 13. mjestu (3.54), što ukazuje da su nezaposleni muškarci iz uzorka u prilično visokom stepenu zadovoljni navedenom karakteristikom, bez obzira što je osoba ostala bez posla ili ne može da nađe posao. Također, ispitanici su u velikoj mjeri zadovoljni sa svojim intelektualnim sposobnostima.

U ovom dijelu analizirali smo zadovoljstvo ispitanika po pojedinačnim životnim domenima, dok u nastavku ćemo analizirati kvalitet života ispitanika fokusirajući se na aktuelni život posmatran u cjelini. Ispitanike smo zamolili da dovrše započetu rečenicu „Kada zrelo razmislim mislim da je najveći kvalitet mog života...“ Najveći broj ispitanika smatra da je najveći kvalititet njihovog života predstavljaju porodica i prijatelji (60%), što su uspjeli da

školuju svoju djecu (21%), sačuvano zdravlje (19%). Na osnovu navedenih podataka možemo uvidjeti da najveće zadovoljstvo u životu za nezaposlene muškarce koji imaju pedeset i više godina predstavlja porodica i prijatelji, također zadovoljni su što su u svojoj situaciji uspjeli da školuju djecu te uspjeli da sačuvaju svoje zdravlje.

Istraživanjem smo željeli saznati šta ispitanicima u najvećoj mjeri umanjuje kvalitet života, te smo ih zamolili da dovrše sljedeću započetu rečenicu „Ono što u najvećoj mjeri umanjuje kvalitet mog sadašnjeg života je...“ Najveći broj ispitanika je izjavio da nedovoljna finansijska sredstva umanjuju kvalitet njihovog života (46%), nemogućnost da pronađu posao (39%), i najmanji procenat smatra da društvo u kojem žive umanjuje kvalitet njihovog života (15%), što se odnosi na trenutnu ekonomsku i političku situaciju u zemlji. Nepovoljna materijalna situacija, odnosno, nedostatak materijalnih sredstava je ono što u najvećoj mjeri umanjuje kvalitet života ispitanika. Lošija finansijska situacija je povezana sa nezaposlenosti, odnosno posljedica nezaposlenosti.

Ispitanicima je ponuđena rečenica „Nezaposlenost se na kvalitet mog sadašnjeg života u najvećoj mjeri odražava tako da...“, na osnovu koje smo željeli ispitati kako se nezaposlenost odražava na kvalitetu života nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset i više godina. Dobijeni podaci su pokazali da se nezaposlenost odražava na kvalitetu života ispitanika na različite načine. Njih, 19% je izjavilo da se zbog toga što su nezaposleni osjećaju beskorisno u društvu i porodici, 34% ispitanika je izjavilo da nemaju uslove za normalan život, 16% ispitanika smatra da ne mogu da ostvare ono što mogu zaposleni, 14% ispitanika je ugroženo zdravlje zbog brige o pronalasku posla, 17% ispitanika smatra da nezaposlenost utiče na odnose u porodici. Nezaposlenost se na kvalitet života nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset godina i više u najvećoj mjeri odražava tako što nemaju dovoljno uslova za normalan život, zatim da se zbog nezaposlenosti osjećaju beskorisno u društvu i porodici što može utjecati na njihovo psiho-fizičko zdravlje i sliku o sebi. Također, nezaposlenost može dovesti do promjene u odnosima među članovima porodice zbog toga što nedostatak finansijskih sredstava dovodi do pojave stresa i nemogućnosti da se zadovolje potrebe članova domaćinstva.

Ispitanicima smo ponudili da pored navedenih pojedinačnih kategorija iz njihovog života, procijene ukupno zadovoljstvo svojim životom. Pitali smo ih koliko su zadovoljni svojim ukupnim životom? Ponuđene su im sljedeće tvrdnje koje su mogli odabrati u skladu sa svojim stepenom doživljaja zadovoljstva:

- 1 – potpuno nezadovoljan,
- 2 – uglavnom nezadovoljan,
- 3 – i zadovoljan i nezadovoljan,
- 4 – uglavnom sam zadovoljan,
- 5 – izuzetno sam zadovoljan.

Dobijeni rezultati pokazuju da 14% ispitanika smatra da su potpuno nezadovoljni svojim životom, 28% ispitanika je uglavnom nezadovoljno svojim životom, 36% je i zadovoljno i nezadovoljno, 18% ispitanika je uglavnom zadovoljno i 4% je izuzetno zadovoljnih ispitanika svojim životom. Kao što možemo vidjeti najveći procenat nezaposlenih muškaraca koji imaju pedeset godina i više je i zadovoljno i nezadovoljno svojim ukupnim životom, dok je najmanji procenat onih koji su izuzetno zadovoljni svojim ukupnim životom. Ukupna aritmetička sredina iskazanog zadovoljstva životom u cjelini iznosi 2.64, što nam govori da zadovoljstvo ukupnim životom je slično kao i zadovoljstvo pojedinačnim domenima koje smo analizirali u prethodnom dijelu studije.

6. ZAKLJUČAK I PRIJEDLOG MJERA ZA UBLAŽAVANJE PROBLEMA NEZAPOSLENOSTI STARIJIH MUŠKARACA

Obrazovanje odraslih ima dugu historiju koja je započela u antičkoj Grčkoj da bi kasnije postala organizovana i sistematska aktivnost. Danas obrazovanje odraslih shvatamo kao naučno osmišljenu aktivnost usmjerenu na zadovoljavanje raznolikih obrazovnih potreba ljudi. Kontinuirane socijalno-političke i ekonomske promjene, ubrzan naučno-ekonomski razvoj, posebno ekspanzija modernih i postmodernih formi tehnologije koje se dešavaju u savremenom svijetu iznjedrile su pojam i fenomen „društvo koje uči“. Obrazovanje postaje neprekidan cjeloživotni proces, kojim se prate dostignuća u nauci i tehnologiji. Osnovni zadaci su: olakšavanje prihvatanja novih znanja i vještina, čvršće povezivanje obrazovanja i privrede i borba protiv socijalne isključenosti.

Današnje društvo je suočeno sa velikim problemima među kojima su i nezaposlenost ili strah od gubitka posla te se pomoću obrazovanja odraslih koje se nastavlja nakon formalnog obrazovanja nastoji pojedincima pomoći da budu u stanju da odgovore na zahtjeve koje savremeno tržište rada od njih zahtijeva.

U uvjetima brzog razvoja novih tehnologija postojeća znanja brzo zastarijevaju te je potrebno njihovo stalno unapređivanje. Obrazovanje odraslih ima važnu ulogu u borbi protiv nezaposlenosti koja je veliki problem u našem društvu, te bi se kroz različite vidove obrazovanja i učenja (formalne, neformalne, informalne) koje je dostupno svima bez obzira na dob, pokušalo smanjiti ovaj problem i omogućiti pojedincima kvalitetniji život i konkurentnost na tržištu rada.

Nezaposlenost kao pojava može se definirati kao društvena pojava znatne neuključenosti ljudi u rad, i to onih koji žele da rade, koji su bili zaposleni pa su ostali bez zaposlenja, ili onih koji su se prijavljivali odgovarajućim institucijama za zapošljavanje radi zaposlenja.

U procesu traganja za poslom postoje kategorije koje se karakteriziraju kao teško zapošljive. Među njih se ubrajaju i starije osobe, jer osobe iznad pedeset godina prinuđene su funkcionisati u svijetu rada za kakav nisu pripremane, što od njih iziskuje mnogo prilagođavanja ukoliko žele da ostanu u svijetu rada. U današnjem društvu za starije radnike se smatra da su nesprenni na promjene, da postižu slabije rezultate, da su nefleksibilni,

tvrdoglavi, zaboravni, zahtjevniji su u pogledu uslova rada. Navedene predrasude i stereotipi daju poslodavcima „lakše objašnjenje“ za otpuštanje ili neprimanje na posao. Prisutna je starosna diskriminacija tj. zbog navršениh godina pojedinac može biti okarakteriziran kao nesposoban da odgovori na zahtjeve rada, manje produktivan, nefleksibilan te zbog toga može da izgubi posao ili ne bude primljen na posao. Smatramo da obrazovanjem se može pomoći starijim nezaposlenim licima da oboge svoja znanja i vještine koje su im potrebne da bi uspješno odgovarali na današnje zahtjeve rada. Da bi proces usvajanja znanja i vještina bio što uspješniji i produktivniji potrebno je osmisliti obrazovne programe koji bi bili prilagođeni potrebama polaznika.

Rezultati istraživanja koje smo dobili pokazuju da u Kantonu Sarajevo ne postoje obrazovni programi koji su namijenjeni nezaposlenim muškarcima koji imaju pedeset i više godina, postoje obrazovni programi koji su namijenjeni za sve nezaposlene, dakle bez biološke podjele. Također, rezultati su pokazali da ne postoje ni strategije kojima bi se riješavao problem nezaposlenosti isključivo ove populacije, već strategije koje se provode za sve nezaposlene. Obrazovni programi koji se nude nezaposlenima su namijenjeni za sve nezaposlene bez obzira na dob i spol. Smatramo da bi se trebali osmisliti obrazovni programi i strategiji čiji bi cilj bio smanjenje nezaposlenosti starijih muškaraca a koji bi prvenstveno bili namijenjeni i prilagođeni ovim polaznicima.

Rezultati istraživanja su pokazali da nezaposleni muškarci koji imaju pedeset i više godina u najvećoj mjeri nisu učestvovali u postojećim obrazovnim programima. Samo 2% ispitanika je učestvovalo u obrazovnim programima i to kursevi stranih jezika, dok 98% ispitanika nije pohađalo niti jednu obrazovnu aktivost od kada su nezaposleni. Neuključivanjem u obrazovne aktivnosti ispitanici i ne otvaraju mogućnost obrazovanju odraslih da im pomogne u pronalasku novog posla ili u boljem pozicioniranju na tržištu rada. Jedan od razloga za malo učešće nezaposlenih muškaraca u obrazovnim programima može biti i taj što obrazovni programi nisu namijenjeni isključivo ovoj populaciji te samim time nisu u skladu sa njihovim potrebama, već svim nezaposlenima bez obzira na dob i spol.

Tržište rada starije radnike vidi kao pasivne, nezainteresovane za rad i nesposobne da se dalje obrazuju. Rezultati istraživanja su pokazali da ne postoje poslovi koji su namijenjeni starijim nezaposlenim muškarcima na tržištu rad. Za obavljanje nekog posla često se navodi da je jedan od uslova da bi dobio posao životna starost do 40 ili 50 godina. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da su stariji nezaposleni diskriminirani prilikom tražanja za poslom zbog

svojih godina starosti. Također, i ispitivani nezaposleni muškarci koji imaju pedeset i više godina u najvećem procentu smatraju da su njihove godine starosti najveća barijera u pronalasku posla.

Ispitivanju kvaliteta života nezaposlenih muškaraca pristupili smo preko odabranog seta subjektivnih i objektivnih pokazatelja. I jedni i drugi pokazuju veoma jasno na to da nezaposleni iz našeg uzorka žive u teškim materijalnim uslovima sa neredovnim i nesigurnim prihodima u domaćinstvima. Takva situacija im otežava i zadovoljavanje najelementarnijih potreba. Također je u velikoj mjeri zatvoren prostor i za zadovoljavanje potrebe nadogradnje. Nemogućnost da koriste prilike za odmor, sport i rekreaciju, za bavljenje hobi aktivnostima ukazuje na stepen njihove socijalne isključenosti.

Prilikom iskazivanja pojedinačnih zadovoljstava određenim životnim domenima, ispitanici su najzadovoljniji svojim moralnim likom, djeci i roditeljima, a najmanje poslom, ekonomskim stanjem u zemlji i ljudima koji donose odluke.

Na osnovu izjava ispitanika nezaposlenost na kvalitet njihovog aktuelnog života utiče u velikoj mjeri. Dugoročna nezaposlenost se nepovoljno odražava na sve segmente individualnog i socijalnog života pojedinca.

Na osnovu analize dobijenih podataka i stanja u našoj zemlji što se tiče nezaposlenosti, a posebno problema nezaposlenosti starije populacije, odnosno nezaposlenosti muškaraca koji imaju pedeset i više godina smatramo da bi se trebale osmisliti i realizirati mjere čiji će cilj biti ublažavanje problema nezaposlenosti ove populacije. Prijedlog mjera za ublažavanje problema nezaposlenosti muškaraca koji imaju pedeset i više godina su:

- Obavezno završavanje srednjeg obrazovanje,
- Formiranje obrazovnih programa koji će biti u skladu sa specifičnim potrebama ove populacije, pridržavajući se načela koja važe da učenje i poučavanje osoba starije dobi,
- Omogućavanje prekvalifikacije za „izumrla“ zanimanja,
- Osmisliti kampanju koja će promovisati mogućnosti starijih osoba za učenje, stjecanje novih znanja, vještina i kompetencija,
- Programi usavršavanja i podizanje svijesti kod poslodavaca o prednostima zapošljavanja starijih muškaraca,
- Davanje subvencije poslodavcima za zapošljavanje starijih nezaposlenih muškaraca,

- Kontinuirano ispitivanje obrazovnih potreba nezaposlenih muškaraca 50+ te izrada plana djelovanja na osnovu rezultata tih ispitivanja,
- Organizovanje sajмова zapošljavanja za nezaposlene osobe koje imaju 50+ godina,
- Planiranje obrazovnih programa za nezaposlene muškarce u skladu sa potrebama tržišta rada,
- Podizanje svijesti kod nezaposlenih muškaraca 50+ o važnosti cjeloživotnog učenja,
- Stvaranje mogućnosti za finansiranje i organizovanje obuka i za veoma mali broj polaznika,
- Prilagodavanje svih aktivnih mjera, a posebno programa aktivnog traženja posla i savjetovanja u vezi planiranja karijere, potrebama i karakteristikama starijih nezaposlenih muškaraca a posebno osobama nižeg obrazovnog i materijalnog statusa,
- Dizajniranje obuka sa pratećim aktivnostima za nezaposlene uz uvažavanje: zahtjeva lokalnog tržišta rada, usmjerenosti ka sektorima gdje je zapošljavanje moguće, sa programima koji polaze od standarda zanimanja ili posla, precizno definisanih ciljnih grupa polaznika, realizacije dijela obuke na konkretnom radnom mjestu i u realnom radnom okruženju, uz prateće podrške nezaposlenom pojedincu i njegovoj porodici.
- Projektovanje aktivnih mjera tržišta rada kao dijela podrške dužim karijerama i starenju radne snage.

7. LITERATURA:

1. Bejaković, P. (?). Siromaštvo, nejednakost i socijalna isključenost u Evropskoj Uniji i Hrvatskoj. Institut za javne financije. Zagreb
2. Birsa, J. (2002). Psihološki aspekti nezaposlenosti – Definicije i mjerenje nezaposlenosti. Silba
3. Bubić, A. (?). Osnove statistike u društvenim i obrazovnim znanostima. Filozofski fakultet. Split
4. Cohen, L., i sur. (2007). Metode istraživanja u obrazovanju. Naklada slap. Zagreb
5. Grupa autora. (2012). Kako uspješno poučavati odrasle. Zagreb.
6. Halilbašić, M. (2015). Dijagnoza tržišta rada. Ekonomski institut. Sarajevo
7. Halmi, A. (2007). Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima. Naklada Slap. Zagreb
8. Jakovljević, D. (2002). Psihološki aspekti nezaposlenosti – Osnovni oblici nezaposlenosti. Silba
9. Kerovec, N. (2001). Poteškoće u zapošljavanju osoba starije dobi. Hrvatski zavod za zapošljavanje: Zagreb
10. Knežević Florić, O., i Ninković, S. (2012). Horizonti istraživanja u obrazovanju. Filozofski fakultet. Novi Sad
11. Kulić, R. (1997). Sadržaj rada i obrazovanje. Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Beograd
12. Kulić, R., i Despotović, M. (2001). Uvod u andragogiju. Beograd
13. Maravić, J. (2003). Cjeloživotno učenje. Edupoint.
14. Mihailović, S. (2011). Stariji radnici – neki na poslu a neki ni posla ni penzije. Centar za demokratiju: Beograd
15. Miljević, M. (2010). Poslovna etika i komuniciranje. Univerzitet Singidurum. Beograd
16. Miljković, M., i Sitarica, A., (2016). Društvo znanja. Zbornik radova učiteljskog fakulteta
17. Nekić, I. (2002). Psihološki aspekti nezaposlenosti - Psihološke i socijalne posljedice nezaposlenosti. Silba
18. Pejatović, A., i Orlović Lovren, V. (2014). Obrazovanje odraslih. Obrazovanje odraslih – put izlaska iz začaranog kruga nezaposlenosti i socijalne izolacije starijih

osoba. Bosanski kulturni centar i Institut za međunarodnu saradnju Njemačkog saveza visokih narodnih škola. Sarajevo

19. Pejatović, A., i Orlović Lovren, V. (2014). Zaposlenost i obrazovanje posle pedesete. Institut za pedagogiju i andragogiju. Beograd
20. Pliško, V. (2002). Psihološki aspekti nezaposlenosti – Suočavanje pojedinca sa nezaposlenošću. Silba
21. Popović, K. (2014). Globalna i evropska politika obrazovanja odraslih (koncepti, paradigme, pristupi). Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Beograd
22. Radmen, K. (2002). Psihološki aspekti nezaposlenosti – Uzroci nezaposlenosti u tranzicijskim zemljama i Hrvatskoj. Silba
23. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba
Dostupan na: <http://www.fzzz.ba/pravna-regulativa/zakon-o-posredovanju-u-zapoljavanju-i-socijalnoj-sigurnosti-nezaposlenih-osoba>

8. PRILOZI

8.1. PRILOG 1: Zavod za zapošljavanje Kantona Sarajevo (poslustrukturirani intervju s ciljem ispitivanja potreba tržišta rada, i obrazovnih programa)

1. Koliki je broj nezaposlenih osoba u BiH, a koliki u Kantonu Sarajevu?

U oktobru 2017. godine broj registriranih nezaposlenih osoba u BiH iznosio 478.191, dok u Kantonu Sarajevo broj nezaposlenih iznosi 65.965 nezaposlenih osoba prijavljenih na evidenciju službe za zapošljavanje.

2. Koliki je broj nezaposlenih muškaraca u Kantonu Sarajevu?

Broj nezaposlenih muškaraca u Kantonu Sarajevo je 25.269.

3. Koliki je broj nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina starosti u Kantonu Sarajevo?

Broj nezaposlenih muškaraca iznad 50 godina životne starosti iznosi 7.215.

4. Koja su to deficitarna i suficitarna zanimanja u BiH?

Trenutno su u BiH najtraženija zanimanja iz IT sektora, tj. IT inženjer, softver inženjer, inženjer elektrotehnike, diplomirani farmaceut, te doktori medicine i specijalisti. Dok sa srednjom stručnom spremom situacija je sljedeća: najtraženiji su prodavači i ugostitelji, mašinovođa, operater za unos podataka, tehničar za građevinske materijale, tehničar za sigurnost saobraćaja.

Suficitarna zanimanja su dipl. kriminalist, dipl. ekonomist, dipl. pravnik, dipl. politolog, dipl. žurnalist, socijalni radnik, prof. sociologije, dipl. pedagog. I dalje prema broju oglasa najviše su traženi pravnici i ekonomisti, ali zbog hiperprodukcije kadrova, ta su zvanja i dalje najčešća na evidencijama nezaposlenih. Što se tiče SSS među suficitarnim zanimanjima su: trgovac, ekonomski tehničar, mašinski tehničar, maturant gimnazije, saobraćajni tehničar, a od KV i VKV: bravar, vozač motornih vozila, prodavač, frizer-vlasuljar, metalostrugar.

5. Koja su to zanimanja muškaraca iznad 50 godina, a koja su “izumrla” odnosno zamijenjena nekim drugim zanimanjima?

Većinom su to: obučari, krojači, cyjećari, časovničari, dimnjačari i stolari samo su neka od zanimanja iz oblasti zanata koja u BiH izumiru.

6. Da li Vi nudite obrazovne programe prekvalifikacije muškarcima iznad 50 godina koji ne posjeduju kompetencije potrebne za današnje tržište rada?

Obrazovni programi prekvalifikacije se nude svim nezaposlenim. Budu većinom oglašeni na našoj internet stranici i na oglasnim pločama u svih devet biroa u Kantonu Sarajevo. Učešće je dobrovoljno i nije namijenjeno ni za jednu skupinu nezaposlenih posebno, već svi nezaposleni koji žele pohađati obrazovne programe koje mi organizujemo mogu se uključiti

7. Ako da, koji su to programi i na koji način se sprovode? Da li programi zaista umanjuju stepen nezaposlenosti muškaraca iznad 50 godina?

Kao što sam već rekao, programi nisu samo za tu populaciju nezaposlenih, već za sve nezaposlene, a sigurno da su programi osmišljeni s ciljem smanjenja stope nezaposlenih lica i mislim da se taj cilj ostvaruje.

8. Na koji način su programi dostupni široj javnosti (oglašavanje putem Interneta, na oglasnim pločama Biroa, u dnevnoj štampi i sl.)?

Najčešće objavimo na našoj online stranici, izradimo biltene sa programima koji se nude kao i na našim oglasnim pločama u biroima.

9. Da li su muškarci iznad 50 godina zainteresovani za ove programe, odnosno koliki je odziv ove populacije za sudjelovanje u ovim programima?



Što se tiče ove populacije mogu reći da veoma mali broj polaznika imamo iz ove kategorije nezaposlenih. Koliko se sjećam da je do sada samo par starijih osoba i žena i muškaraca učestvovalo u našim programima. Ali ubjedljivo je najmanji broj učesnika iz populacije starijih nezaposlenih muškaraca.

10. Da li saradujete sa nevladinim organizacijama u planiranju i ostvarivanju projekata s ciljem da pomognete muškarcima iznad 50 godina da steknu kompetencije potrebne za današnje društvo i povratak na tržište rada?

Naravno da saradujemo, u pitanju su i vladine i nevladine organizacije gdje imamo zajedničke ciljeve u oblasti zapošljavanja te na taj način planiramo i realizujemo razne projekte.

8.2. PRILOG 2. Pismena dozvola Aleksandre Pejatović i Violete Orlović Lovren za korištenje instrumentarija istraživanja u formi prepiske e-maila

 **Aleksandra PEJATOVIC**  25. 12. 2016.   

 prima Violeta, ja 

Postovana Nejra,

Drago mi je da ste vi i vasa koleginica odabrale da radite master radove iz oblasti obrazovanja odraslih, i pritom da ste se jos opredelile za veoma aktuelnu i slozenu problematiku izucavanja relacija obrazovanja i nezaposlenosti osoba preko pedest godina.

I koleginica Violeta Orlovic Lovren i ja smo u potpunosti saglasne da koristite za vasa istrazivanja deo upitnika koji smo mi osmislile i koristile u nasem istrazivanju. Radi lakseg snalazenja u prilogu vam saljem Upitnik u celini, a vi mozete da odaberete delove koji su vama u funkciju, kao i naravno, da pridodate jos po neko pitanje.

Puno sreće u istrazivackom radu i ukoliko jos nekako mozemo da vam pomognemo, slobono se javite. Obavezno nam se javite kada budete obavile istrazivanja i analizirale podatke, jer mislim da bi bilo vredno da napravimo kasnije neku vrstu komparativne analize dobijenih podataka, pa da negde i objavimo zajednicki rad. Molim vas da prenesete puno pozdrava profesorki Mirjani Mavrak.

Srdacan pozdrav.

Aleksandra Pejatovic

8.3. PRILOG 3. Anketni upitnik za nezaposlene muškarce iznad pedeset godina

Bosna i Hercegovina

Kanton Sarajevo

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

Poštovani,

U okviru istraživanja za završni diplomski rad na temu „Obrazovanje odraslih i nezaposlenost muškaraca iznad 50 godina životne starosti“ odlučili smo istražiti jedan od najvećih i najaktuelnijih problema u našem društvu, a to je nezaposlenost. Konkretnije, bazirati ćemo se na ispitivanje nezaposlenosti muškaraca iznad 50 godina, kakav je njihov kvalitet života, da li postoje neki obrazovni programi koji se nude za ublažavanje ovog fenomena te na koji način se sprovode. Prilikom proučavanja navedenih problema, a radi davanja određenih prijedloga u funkciji ublažavanja problema nezaposlenosti, veoma nam je bitno Vaše mišljenje o navedenoj tematici. Stoga Vas molimo da izdvojite malo vremena i odgovorite na pitanja koja slijede. Napominjemo da nema tačnih i netačnih odgovora, već su najbitniji oni koji u najvećoj mjeri odražavaju Vaše mišljenje i iskustvo. Odgovore možete da date: zaokruživanjem broja ispred jednog od ponuđenih odgovora; zaokruživanjem broja ispred više ponuđenih odgovora, kada je to posebno naznačeno; upisivanjem odgovarajućeg odgovora ili broja; ili dovršavanjem započete rečenice.

Ukoliko imate bilo kakvih dodatnih pitanja stojimo Vam na raspolaganju.

Unaprijed Vam zahvaljujemo na saradnji.

MJESTO: _____

1. Spol:

- 1) Muški
- 2) Ženski

2. Godine starosti:

- 1) 50 - 55
- 2) 56 - 60
- 3) 61 i više

3. Nivo obrazovanja

- 1) Nepotpuna osnovna škola
- 2) Osnovna škola
- 3) Osnovna škola i stručna osposobljenost
- 4) Trogodišnja srednja škola
- 5) Četvorogodišnja srednja škola
- 6) Specijalizacija nakon srednje škole (V stepen; VKV)

Izdavanje sobe, stana, kuće DA NE

Nešto drugo _____

13. Molimo vas da procijenite prosječni mjesečni prihod vašeg domaćinstva po članu:

_____ KM

14. Najveći dio prihoda Vašeg domaćinstva ide na (možete da zaokružite više odgovora):

- 1) ishranu
- 2) odijevanje
- 3) izdatke za stan (stanovanje)
- 4) ulaganje u nova trajna potrošna dobra za domaćinstvo
- 5) rekreaciju, zabavu, informisanje, putovanja....
- 6) nešto drugo, šta: _____

15. Kako zadovoljavate egzistencijalne potrebe sa takvim prihodima?

1. Veoma teško zadovoljavamo egzistencijalne potrebe sa prihodima koje domaćinstvo ima
2. Teško zadovoljavamo egzistencijalne potrebe sa prihodima koje domaćinstvo ima
3. Snalazimo se, pa se nekako izlazi na kraj
4. Zadovoljavanje egzistencijalnih potreba sa prihodima koje domaćinstvo ima nam ne predstavlja veći problem
5. Lako nam je da zadovoljavamo egzistencijalne potrebe sa prihodima koje domaćinstvo ima

16. Označite kakav je Vaš stambeni status:

1. Vlasnik ste stana (kuće)
2. Nosioc ste stanarskog prava
3. Živite kod roditelja (djece, rođaka)
4. Podstanar ste
5. Nešto drugo, šta: _____

17. Među ponuđenim opisima odaberite onaj koji u najvećoj mjeri opisuje upravo Vas od kada ne radite (od kada ste ostali bez posla).

- 1) Posvećujem mnogo vremena traženju posla
- 2) Pokušavam da pronađem nešto dobro u svemu tome što mi se dogodilo
- 3) Nastojim što više da radim za novac, bez obzira je li to „na crno“ ili uz prijavu
- 4) U ovoj situaciji traženje posla može samo da mi donese nova razočarenja

18. Prema Vašem mišljenju, koje su tri najveće barijere za Vaše zapošljavanje? (Kada odaberete odgovore, upišite jedan od brojeva od 1 do 3, prema značaju koji navadeni razlog ima u Vašem slučaju, pri čemu 3 predstavlja najveću barijeru, a 1 najmanje značajnu barijeru za Vas. Brojevi 1, 2 i 3 mogu da se upišu samo po jedanput)

- 1) Niži nivo znanja i vještina od potrebnog _____
- 2) Neadekvatna znanja i vještine u odnosu na tražene _____
- 3) Nedovoljan broj raspoloživih radnih mjesta za moje zanimanje _____
- 4) Nedovoljno radno iskustvo _____
- 5) Smatraju me previše starim _____
- 6) Ne posjedujem veze i poznanstva _____
- 7) To što sam muškog/ženskog spola _____
- 8) U mjestu gde živim slabo se traže ljudi mog zanimanja _____
- 9) Nešto drugo, navesti šta _____

19. Da li ste od kada ste nezaposleni bili uključeni u neku od mjera aktivne politike zapošljavanja?

- 1) Da, i to _____
- 2) Ne

20. Procijenite na osnovu datih kriterijuma navedene mjere aktivne politike zapošljavanja. To možete u sva tri slučaja da učinite brojevima od 1 do 3, tako što broj 1 označava u najmanjem stepenu, 2 u osrednjem stepenu, a 3 u najvećem stepenu.

Mjere aktivne politike zapošljavanja	Povećava zapošljivost	Može dovesti do zaposlenja	Spremnost da se u nju uključite
Programi obuke za aktivno traženje posla			
Stručno obrazovanje i obuke/prekvalifikacija			
Obuka na radnom mjestu, kod poslodavca			
Program javnih radova			
Subvencije za samozapošljavanje			
Subvencije za otvaranje novih radnih mjesta			
Savjetovanje u vezi planiranja karijere			
Mjere aktivne politike zapošljavanja	Povećava zapošljivost	Može dovesti do zaposlenja	Spremnost da se u nju uključite
Program za sticanje osnovnog obrazovanja			
Kursevi za učenje stranih jezika			
Informatička obuka			

22. Ko vam je, odnosno, šta vam je u najvećoj mjeri od pomoći pri traženju posla:

- 1) Pomoć i podrška članova porodice
- 2) Savjetnik u Službi za zapošljavanje
- 3) Prijatelji i poznanici
- 4) Organizatori - realizatori obuka za traženje posla
- 5) Svakodnevno praćenje oglasa i konkurisanje
- 6) Nešto drugo, šta: _____

23. Da li ste se, od kada ste nezaposleni, samoinicijativno uključivali u neke obrazovne aktivnosti, čiji organizator nije bio Biro za zapošljavanje.

- 1) Da, i to

(šta i gdje)
- 2) Ne

24. Da li ste samostalno (čitajući, vježbajući, radeći i slično) stekli određena znanja ili vještine, nešto naučili da radite, što mislite da može da doprinese povećanju šansi za vaše zaposlenje?

- 1) Da, i to

(šta)
- 2) Ne

25. Označite brojevima od 1 do 5 koliko mislite da bi sljedeće obrazovne aktivnosti mogle da Vam povećaju zapošljivost, nakon toga da Vam pomognu da se zaposlite, i na kraju, u kojoj mjeri ste vi spremni da se u njih uključite. (Broj 1 označava u najmanjoj mjeri, 2 u maloj mjeri, 3 – osrednje, 4 - prilično i 5 - veoma)

Obrazovne aktivnosti	Povećava zapošljivost	Može dovesti do zaposlenja	Spremnost da se u nju uključite
Završetak određene škole, odnosno formalno povećanje nivoa obrazovanja (stepena kvalifikacije) i dobijanje diplome			
Završetak akreditovane obuke sa certifikatom			
Završetak neakreditovane obuke sa certifikatom			
Uključivanje u proces verifikovanja na osnovu (radnog) iskustva stečenih znanja i vještina – polaganje ispita			

26. Označite brojevima od 1 do 5 u kojoj mjeri procjenjujete da bi sljedeći sadržaji mogli da Vam povećaju zapošljivost, nakon toga da Vam pomognu da se zaposlite, i na kraju, u kojoj mjeri ste vi spremni da se u njih uključite. (Broj 1 označava u najmanjoj mjeri, 2 u maloj mjeri, 3 – osrednje, 4 - prilično i 5 - veoma)

Obrazovni sadržaji	Povećava zapošljivost	Može dovesti do zaposlenja	Spremnost da sadržaj usvajate
Stručni sadržaj koji vodi do osposobljavanja za obavljanje konkretnog posla, i to _____ _____ —			
Engleski jezik			
Neki drugi strani jezik _____			
Digitalna pismenost			
Preduzetništvo			
Komunikacijske veštine			
Interpersonalni odnosi			
Organizovanje sopstvenog učenja			

Matematička i naučna pismenost			
Bosanski, hrvatski, srpski jezik, odnosno maternji jezik			

27. Pod pretpostavkom da biste se uključili u neku obrazovnu aktivnost koja bi trebalo da poveća vaše šanse da dođete do posla, gdje bi to najprije bilo? Zaokružite jedan od ponuđenih odgovora.

- 1) Redovna (državna) škola
 - 2) Univerzitet
 - 3) Preduzeće
 - 4) Privatna organizacija koja realizuje obrazovne programe
 - 5) Kod kuće
 - 6) Negdje drugo, gdje
-

28. Koliko mislite da je najbolje da određena obrazovna aktivnost traje?

- 1) nekoliko dana
- 2) do mjesec dana
- 3) nekoliko mjeseci
- 4) do pola godine
- 5) do godinu dana
- 6) duže od godinu dana

29. Sve u svemu, uopšteno posmatrajući, u kojoj mjeri vjerujete da obrazovanje, odnosno neka obrazovna aktivnost, može da riješi Vaš problem nezaposlenosti?

- 1) Obrazovanje uopšte ne može da riješi moj problem nezaposlenosti
- 2) Obrazovanje ne može da riješi moj problem nezaposlenosti
- 3) Možda obrazovanje može da riješi moj problem nezaposlenosti
- 4) Obrazovanje može da riješi moj problem nezaposlenosti
- 5) Obrazovanje svakako može da riješi moj problem nezaposlenosti

30. Koliko, u prosjeku, godišnje posjećujete: (stavite znak + na odgovarajuću liniju)

	jedanput nedeljno	par puta mesečno	jedanput u par meseci	par puta godišnje	ne posjećujem
Kino	_____	_____	_____	_____	_____
Pozorište	_____	_____	_____	_____	_____
Kafiće / restorane	_____	_____	_____	_____	_____
	jedanput nedjeljno	par puta mjesečno	jedanput u par meseci	par puta godišnje	ne posjećujem

Koncerte (narodne, zabavne, pop, rok i sl. muzike)	_____	_____	_____	_____	_____
Koncerte klasične muzike, operu	_____	_____	_____	_____	_____
Sportske priredbe	_____	_____	_____	_____	_____
Prijatelje	_____	_____	_____	_____	_____

31. Označite tip mjesta u kojem ste proveli posljednji (ljetni) godišnji odmor:

- 1) u inostranstvu
- 2) u turističkom mjestu u zemlji
- 3) u neturističkom mjestu u zemlji
- 4) kod kuće

32. Da li ste član neke od sljedećih organizacija? (Možete da zaokružite više odgovora)

- 1) Nevladina organizacija, udruženje građana
- 2) Kulturno-umjetničko društvo
- 3) Sportsko društvo
- 4) Stručno udruženje
- 5) Partija, stranka
- 6) _____ Nešto _____ drugo, _____ šta

33. Uputstvo za rad: U dijelu upitnika koji slijedi naveden je niz različitih pojava, stvari, domena, oblasti, odnosa i uloga u životu. Vas molimo da za svaku (svaki) od ponuđenih označite stepen svog sadašnjeg (ne)zadovoljstva u vezi sa njom (njim). Prilikom procjenjivanja ne treba u prvom planu da bude da li određenu stvar posjedujete, da li ste angažovani u određenoj oblasti, ili ostvarujete određenu ulogu, već prije svega pokušajte da izrazite stepen svog (ne)zadovoljstva ponuđenom pojavom ili domenom u životu uvažavajući, između ostalog, da nešto imate ili nemate, radite ili ne radite. Na primjer: (ne)zadovoljstvo koje u Vaš život unose djeca, bilo u slučaju da ih imate ili upravo suprotno, koliko ste (ne)zadovoljni time što ih nemate; zatim procjena stepena Vašeg zadovoljstva segmentom „posao“, upravo sada kada ste nezaposleni i slično. Procjenjivanje ćete vršiti upisivanjem jednog broja od 1 do 5 u odgovarajuću kućicu. Brojevi označavaju sljedeće stepene zadovoljstva:

1	2	3	4	5
potpuno izuzetno nezadovoljan zadovoljan	uglavnom nezadovoljan	i zadovoljan i nezadovoljan	uglavnom zadovoljan	

OBLASTI	Nivo zadovoljstva
1. Vaše psiho-fizičko zdravlje	
2. Vaše intelektualne sposobnosti	
3. Vaš moralni lik (moralnost)	
4. Vaša obrazovanost	
5. Partner	
6. Djeca	
7. Roditelji	
8. Poslovi u domaćinstvu	
9. Ukupni prihodi domaćinstva	
10. Opšta atmosfera u domaćinstvu	
11. Stambene prilike	
12. Porodica	
13. Rodbina	
14. Neposredna fizička okolina domaćinstva	
15. Komšije	
16. Prijatelji	
17. Kraj grada u kojem stanujete	
18. Vaša uloga u kraju u kojem živite	
19. Grad u kojem živite	
20. Ljudi koji donose najvažnije odluke u gradu	
21. Vaša uloga u gradu u kojem živite	
22. Škola, školstvo	
23. Kulturna dešavanja u gradu	
24. Političke stranke	
25. Posao	
26. Hobi	
27. Mogućnosti za odmor	
28. Vaše slobodno vrijeme	
29. Mogućnosti za bavljenje sportom i rekreacijom	
30. Ekonomsko stanje u zemlji	
31. Vaša uloga u zbivanjima u zemlji	
32. Odnosi među ljudima u zemlji	
33. Ljudi koji donose najvažnije odluke u zemlji	

34. Molimo Vas da dovršite započete rečenice:

Kada zrelo razmislim mislim da je najveći kvalitet mog života

Ono što u najvećoj mjeri umanjuje kvalitet mog sadašnjeg života je

Nezaposlenost se na kvalitet mog sadašnjeg života u najvećoj mjeri odražava tako da

35. Koliko ste zadovoljni svojim ukupnim životom?

- 1) Potpuno sam nezadovoljan
- 2) Uglavnom sam nezadovoljan
- 3) I zadovoljan sam i nezadovoljan
- 4) Uglavnom sam zadovoljan
- 5) Izuzetno sam zadovoljan

Još jednom Vam zahvaljujemo na saradnji!